

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1952

*Ἀγαπητοὶ Ἑταῖροι,
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,*

Ἡ κατεδάφισις τοῦ παλαιοῦ κτηρίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ἡ ἐπὶ τῆς θέσεώς του μὴ συντελεσθεῖσα εἰσέτι οἰκοδομὴ νέου μεγαλυτέρου, πληροῦντος τὰ αἰτήματα τῆς συγχρόνου ζωῆς καὶ ἐπιστήμης, μᾶς ἀναγκάζει νὰ σᾶς ὑποδεχθῶμεν ἐφέτος διὰ τὴν ἐτησίαν λογοδοσίαν εἰς τὴν φιλόξενον ταύτην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν παρὰ τοῦ φιλαρχαίου πρυτάνεως αὐτοῦ κ. Μιχ. Δένδια, πρὸς ὃν θεορμὰς τὸ Συμβούλιον ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του, ὅπως δλόψυχον διατυπώνει καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸ Προεδρεῖον τῆς Ἀκαδημίας, ὅπερ λίαν γενναιοφρόνως παρεχώρησε δύο μεγάλας αἰθούσας τοῦ μεγάρου αὐτῆς πρὸς προσωρινὴν στέγασιν τῶν βιβλίων μας.

*
* *

Ὡς πάντοτε, οὕτω καὶ ἐφέτος, τῆς ἐκθέσεως τῶν πεπραγμένων θὰ προτάξωμεν τὸ μνημόσυνον τῶν κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος ἐκλιπόντων ξένων καὶ ἡμετέρων Ἑταίρων.

Ἐκ τῶν ξένων ἐπιτίμων ἐταίρων ἡμῶν ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον ἐνενηκοντούτης ὁ Sir Frederick Kenyon, διαπρεπέστατος παπυρολόγος, ἄλλοτε διευθυντῆς τοῦ Παπυρολογικοῦ τμήματος τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου. Ὁ Kenyon ἠσχολήθη δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου περὶ τὴν μελέτην τῶν ἑλληνικῶν παπύρων ἐγένετο δὲ διάσημος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1890, ὅτε ἐτάυτισε τὸ περιεχόμενον παπύρου ἐκ 4 κυλίνδρων πρὸς τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἣν καὶ ἐδημοσίευσεν ἐντὸς ἐνὸς καὶ μόνου ἔτους. Ἐπτά ἔτη ἀργότερον ἐδημοσίευσεν ὁ Kenyon, ἐκ παπύρων ὁμοίως, καὶ τὸν Βακχυλίδην. Μνημειώδη δὲ παραμένουσι τὸ τρίτομον αὐτοῦ περὶ τῆς Παλαιογραφίας τῶν ἑλληνικῶν παπύρων ἔργον καὶ ὁ Κατάλογος τῶν documentary παπύρων, συγγράμματα δι' ὧν ὁ Kenyon ἐδημιούργησεν ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παπυρολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐν γένει μελετῶν.

Παρὰ τὸν Kenyon καὶ ἄλλον ἐπιφανῆ ἐπιστήμονα ἀπώλεσεν ἡ ἀρχαιολογικὴ οἰκογένεια κατὰ τὸ 1952: τὸν Ροβέρτον Demangel. Ὡς μέλος κατ' ἀρχὰς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς εἰργάσθη ὁ Demangel ἀπὸ τοῦ 1919 εἰς Μ. Ἀσίαν, Κωνσταντινούπολιν, Δῆλον καὶ Δελφοὺς. Διετέλεσεν ἔπειτα Γ. Γραμματεὺς τῆς αὐτῆς Σχολῆς μέχρι τοῦ 1927, ὅτε ὠνομάσθη καθηγητῆς τοῦ ἐν Montpellier Πανεπιστημίου. Ἄλλ' ἢ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἀγάπη του καὶ ἡ διοικητικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἰκανότης του τὸν ἔφεραν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ ὡς Διευθυντὴν πλέον τῆς γεγραμῆς Γαλλικῆς Σχολῆς.

Καρπὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι μελετῶν τοῦ Demangel ὑπῆρξε, πλὴν ἄλλων μικροτέρων διατριβῶν, ἡ λαμπρὰ περὶ τῆς Ἰωνικῆς ζωφόρου πραγματεία του, ὡς καὶ δύο τόμοι τῶν Fouilles de Delphes, πραγματευόμενοι περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς, ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα θαυμάζει τις οὐ μόνον τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ἀνδρὸς ἀλλὰ καὶ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν ἀκρὰν ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν. Ἄξια ἰδιαιτέρας

μνείας εἶναι ἐπίσης καὶ πλείονα μικρότερα ἄρθρα του, διὰ τῶν ὁποίων ὑπεστήριξεν ἰδίαν θεωρίαν περὶ τῆς προελεύσεως τῶν δωρικῶν τριγλύφων, ἀντίθετον πρὸς τὴν τοῦ Βιτρουβίου. Πλήν δὲ τῶν κλασσικῶν καὶ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ σοφοῦ καὶ πολυκλαύστου συναδέλφου, ὡς ἀποδεικνύει τὸ ἐξαιρετικὸν αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνοικίας τῶν Μαγγάνων ἔργον, γραφὸν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κ. Mamboury καὶ ἄλλα.

Τιμῶντες ὅμως τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ Demangel μνήμην δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιπαρέλθωμεν καὶ τὸν θαυμάσιον ἄνθρωπον, τὸν ἄνδρα τῆς γνησίας εὐγενείας καὶ προσηνείας. Ἀλησμόνητος ἰδίᾳ θὰ παραμείνῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σκοτεινῶν χρόνων τῆς ξενικῆς κατοχῆς δρᾶσις τοῦ Demangel ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Γαλλικοῦ Ἐρυνθροῦ Σταυροῦ. Συγκινητικὴ ὑπῆρξεν ὄντως ἡ συμμετοχὴ τοῦ Demangel εἰς τὴν δυστυχίαν τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ὁποῖον παντοιοτρόπως περιέθαλψε, περιερχόμενος κρυφὰ τὰς πτωχὰς τῆς πόλεως συνοικίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ θανάτῳ του δὲν θρηνοῦμεν μόνον τὸν ἐξαιρετικὸν ἐπιστήμονα καὶ ἀγαστοῦ ἦθους ἄνδρα ἀλλὰ καὶ τὸν θερμὸν φιλέλληνα καὶ τὸν ἀνθρωπιστὴν.

Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐταίρων τῆς θρηνεῖ ἡ Ἐταιρεία τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ ἀρχιτέκτονος Γεωργίου Κοντολέοντος, ἀνδρὸς μὲ λεπτοτάτους τρόπους καὶ βαθὺ αἴσθημα τοῦ καλοῦ, οὕτινος τρανὰ δείγματα ἔδωσε διὰ τῆς ζηλευτῆς διατάξεως, ἣν ἐπέτυχε, τῶν ἐκθεμάτων τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῇ προσφάτῳ ἀρχιτεκτονικῇ ἐκθέσει τοῦ Ζαλπείου.

Οὐχ' ἦττον ὀδυνηρὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ πρόωρος ἀπώλεια ἐτέρου σεμινοῦ καὶ πλήρους ἐλπίδων νέου, τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Χαριλίου Τζανατάκη. Μεγάλως τέλος ἐλύπησε τὴν Ἐταιρείαν καὶ ἡ στέρησις τοῦ ἐπανειλημμένως ὡς μέλους τῆς Ἐξελεγκτικῆς ἡμῶν ἐπιτροπῆς διατελέσαντος ἐταίρου Ἰωάννου Καψάλη.

Νέους τακτικὸς ἐταίρους ἐξέλεξε κατὰ τὸ διαρροῦσαν ἔτος

τὸ Συμβούλιον τὴν Ἄνναν Κατζηνικολάου, ἐπιμελήτριαν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τὴν Χαρίκλειαν Μπάρολα, βοηθὸν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Σπουδαστηρίου, τὸν Ἴω. Ἰωακείμ, Γραμματέα τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὸν Νικόλαον Μπουφίδην, φροντιστὴν τῆς Αἰγυπτιακῆς Συλλογῆς τοῦ Ἀρχ. Μουσείου, τὸν Χαρίτωνα Χαριτωνίδην, καθηγητὴν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν Κωνσταντῖνον Καλοκύρην, ἐπιμελητὴν τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων Κρήτης, τὸν Νικόλαον Δρανδάκην, ἐπιμελητὴν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων Σπάρτης, τὸν Κωνσταντῖνον Γεωργοῦλην, Διευθυντὴν τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ νῦν Γ. Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, τὸν Παν. Μιχελῆν, καθηγητὴν τοῦ Πολυτεχνείου, τὸν Ἐλευθ. Μπιτζιλέκη, ἔκτακτον ἐπιμελητὴν ἀρχαιοτήτων Πρεβέζης, τὴν Εὐρυδίκην Ν. Κοντολέοντος, πτυχιούχον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τὸν Χάρον Τούλ, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν Χρῦσανθον Χρήστου, ἐπιμελητὴν ἀρχαιοτήτων Θηβῶν, τὸν Γ. Ἡλιόπουλον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Ἀλεξανδρῆν, ναύαρχον ἑ. ἀ.

Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ 1952 διὰ 479 νέων τόμων ἐξ ἀγορᾶς, ἀνταλλαγῆς ἢ δωρεᾶς.

Παρὰ τὴν ἔλλειψιν μονίμου στέγης, ὅμως ἡ Ἑταιρεία οὐδόλως ἡμέλησε καὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς. Οὕτω ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ 1952, εἰς τόμος τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος (1950/51), δύο τόμοι τῶν Πρακτικῶν, τῶν ἐτῶν 1950 καὶ 1951, ἡ περὶ τῆς Ἀργολικῆς προσωπογραφίας διατριβὴ τοῦ Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Μισσοῦ, τὸ περὶ τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης ἐξαιρετον σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ καὶ τῆς κυρίας Μαρίας Σωτηρίου καὶ τέλος ὁ πρῶτος τόμος τοῦ περὶ τῆς ξυλοστέγου βασιλικῆς τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης ἔργου τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας.

Τοῦ νέου μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἐσυνεχίσθη καὶ συνεχί-

ζεται δραστηρίως ἡ περαιτέρω δομή, παρὰ τὰς πολλαπλᾶς δυσχερείας, ἃς παρενέβαλαν αἱ πολύπλοκοι περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν καταφυγίων διατυπώσεις. Ἦδη ὄχι μόνον τὰ δύο εἰς βάθος ὑπόγεια τοῦ κτηρίου συνετελέσθησαν ἀλλὰ καὶ τῆς ὀλίγας βαθμίδας ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ ὑψουμένης μεγάλης αἰθούσης τῶν διαλέξεων, ὡς καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ἐξώστου ἢ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος κατασκευὴ ἐπερατώθη, ἐλπίζεται δ' ὅτι κατὰ τὸ προσεχὲς φθινόπωρον ὀλόκληρος ὁ σκελετὸς τοῦ πενταορόφου κτηρίου θὰ εἶναι ἕτοιμος καὶ ὅτι θὰ καταστῇ δυνατὴ ἢ κατὰ Νοέμβριον παλινόστησις τῶν ἤδη ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ φιλοξενουμένων βιβλίων τῆς ἡμετέρας βιβλιοθήκης.

Καὶ ἤδη ἔρχομαι εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς σημερινῆς δμιλίας ἤτοι εἰς τὸ ἀνασκαφικὸν καὶ τὸ ἀναστηλωτικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1952, ὅπερ ὑπῆρξε τὸ ἀκόλουθον:

1. Ἐν Ἐλευσίनि ἡ Ἑταιρεία συνέχισε τὴν παλαιὰν ἀνασκαφὴν τῆς διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μυλωνᾶ καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰ. Τραυλοῦ. Τμῆμα τῶν δαπανῶν ἐχορήγησε τὸ ἐν Washington Πανεπιστήμιον τοῦ St. Louis. Ἡ σκαφὴ ἐστράφη πρὸς δύο σημεῖα ἤτοι ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἱεροῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὸ πρὸς τὰ Μέγαρα νεκροταφεῖον.

Τὸ ἀνασκαφὸν τμῆμα τοῦ ἱεροῦ κεῖται πρὸ τῆς Β.Α. γωνίας τῆς Φιλωνείου Στοᾶς. Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθησαν τμήματα ὑστερογεωμετρικοῦ πλακοστρώτου δρόμου, φέροντος ἀποχετευτικούς ἀγωγούς τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Ὁ δρόμος οὗτος ὠδήγει πρὸς τὴν πύλην τοῦ πρωίμου ἀρχαϊκοῦ περιβόλου, ἂν καὶ εἶναι ἀρχαιότερος αὐτῆς, καὶ δὴ πιθανῶς τοῦ τέλους τοῦ 8ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου π. Χ. αἰῶνος, καθόσον κεῖται μεταξὺ στρωμάτων τῆς ὑστάτης γεωμετρικῆς περιόδου καὶ πρωτοαττικοῦ.

Νέα ἐξέτασις τῆς λεγομένης πυλίδος ἀπέδειξεν, ὅτι αὕτη δὲν ὠδήγει δι' ἐσωτερικῆς κλίμακος εἰς τὴν πρὸ τοῦ Τελεστηρίου πλατεῖαν, ὡς ὑπέθεσαν ὁ Noack καὶ ὁ Κουρουνιώτης, ἀλλ' ἤτο

ἀπλοῦν ἀψιδωτὸν κατασκευάσμα (niche) κατασκευασθὲν ἵνα προφυλάξῃ τὸ κατὰ τὴν ρίζαν τῶν θεμελίων τῆς Φιλωνείου στοᾶς φρέαρ, ὅπερ ὁ Μυλωνᾶς δέχεται ὡς τὸ Καλλίχορον τοῦ Ὀμηρικοῦ Ὑμνου. Τὸ εἰς τὸν βράχον λαξευθὲν τμήμα τοῦ φρέατος τούτου ἔχει βάθος 6.00 μ. εὐρέθη δὲ πλήρες χωμάτων καὶ λίθων μετ' ἐλαχίστων ὀστράκων τῶν ὑστεροελλαδικῶν III χρόνων, τῶν ὑστέρων γεωμετρικῶν καὶ τῶν ἀρχαϊκῶν, οὕτως ὥστε δὲν καθίσταται δυνατὴ ἢ ἀσφαλὴς χρονολόγησις οὔτε τῆς κατασκευῆς οὔτε τῆς ἀρχῆς χρήσεως τοῦ φρέατος. Πάντως ἢ ἀπὸ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἀποδεικνύει, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὅτι ἐγκατελείφθη, ὅτε ὁ χῶρος ἐπληρώθη χωμάτων κατὰ τὴν Κιμώνειον διασκευὴν τοῦ Β.Α. ἄκρου τοῦ ἱεροῦ. Ἐξηκριβώθη ἐπίσης, ὅτι πρὸς τὸ φρέαρ ἔφερε καὶ ἄλλη λιθόστρωτος ὁδός, τῆς ὁποίας διεσώθη μικρὸν μόνον τμήμα ὑστεροελλαδικῆς III περιόδου.

Παρὰ τὴν ὑστεροελλαδικὴν ὁδὸν ἀπεκαλύφθη καὶ κτήριο ἀκανονίστου σχήματος τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ὑστεροελλαδικῆς III περιόδου, παρουσιάζον δύο τοῦλάχιστον οἰκοδομικὰς περιόδους. Τὸ κεντρικὸν μέρος τοῦ κτηρίου τούτου ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὸν διαμέρισμα 1,65 × 1,55 μὲ λιθόστρωτον δάπεδον. Τοῦτο φέρει εἰς μεγαλύτερον δωμάτιον, εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη μικρὸν, ἔλλειψοειδὲς χωρίσμα πλήρες τέφρας καὶ πυρακτωθέντων χωμάτων. Ἐπίσης πρὸς Δ. τοῦ κεντρικοῦ δωματίου ἀνευρέθη κτιστὸς ὀχετός, διήκων καὶ διὰ τοῦ Β τοίχου τοῦ διαμερίσματος καὶ καταλήγων εἰς βόθρον μεγίστου πλάτους 1,40, ἀμέσως πρὸς Β τοῦ κεντρικοῦ δωματίου. Ὁ χῶρος τοῦ βόθρου ἀπέδωσεν ἀλλεπάλληλα στρώματα τέφρας καὶ πυρακτωθέντων χωμάτων καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πλευρὰ τοῦ βόθρου ἀποδεικνύονται ὑψωθέντα διὰ λιθοδομῆς κατὰ περιόδους καὶ μαρτυροῦντα τὴν μακροχρόνιον χρῆσίν του. Τέλος πρὸς Β τοῦ βόθρου εὐρέθη ἕτερον διάμερισμα, ἐπίσης κεκαλυμμένον διὰ τέφρας καὶ φέρον μαρτύρια ἰσχυρᾶς πυρακτώσεως. Ἴσως τὸ ὄλον κτήριο τοῦτο νὰ ἐσχετίζετο πρὸς τὴν παρ' αὐτὸ διερχομένην

ὑστεροελλαδικὴν ὁδὸν καὶ τὸ φρέαρ, ὅποτε τὸ συγκρότημα δυνατὸν νὰ εἶχε χρῆσιν θρησκευτικῆς χραιοῆς.

Κάτωθεν τοῦ ὑστερογεωμετρικοῦ δρόμου καὶ πρὸς Α αὐτοῦ ἀνευρέθησαν λείψανα κτισμάτων τῶν ὑστεροελλαδικῶν II καὶ III χρόνων, ὡς καὶ κτιστὸς τάφος Υ. Ε. II. Ἐπίσης ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου καὶ εἰς διάφορα σημεῖα τῆς περιοχῆς εὐρέθησαν λείψανα μεσοελλαδικῶν χρόνων.

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ ἱεροῦ βοηθεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὴν Β.Α. αὐτοῦ πλευρὰν καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑπάρξεώς του. Οὕτως ἡ Πεισιστράτειος διαμόρφωσις τοῦ χώρου μὲ τὴν ἐσωτερικὴν του πύλην καὶ τὸν ἐσωτερικὸν δρόμον δὲν ἦτο καινοτομία τις ἄλλ' ἐσυνέχιζε χρῆσιν καθιερωθεῖσαν διὰ τῶν αἰώνων.

Πολύτιμα καὶ διδακτικὰ ὑπῆρξαν τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ πρὸς τὰ Μέγαρα ἐκτεταμένου προϊστορικοῦ καὶ ἱστορικοῦ νεκροταφείου. Τάφοι ἐν αὐτῷ ἀνεσκάφησαν εἰς 3 διάφορα τμήματα χαρακτηριζόμενα διὰ τῶν γραμμάτων Θ, Ζ καὶ Γ.

Εἰς τὸ τμήμα Θ ἀνεσκάφησαν ἐν ὄλῳ 42 τάφοι, ὧν 20 προϊστορικῶν χρόνων ἦτοι 2 ἀπλοῖ λάκκοι μεσοελλαδικοί, ἐκ δὲ τῶν ὑπολοίπων 18 κιβωτιόσχημοι, χαρακτηριστικοὶ τῶν μεσοελλαδικῶν χρόνων. Τὸ δάπεδόν των καλύπτεται διὰ στρώματος λεπτῶν χαλίκων, τὸ δὲ κάλυμμα ἀποτελεῖται ἐκ 1 ἢ 2 πλακῶν. Περιεῖχον πλείονας τοῦ ἐνὸς σκελετοῦς, τοῦθ' ὅπερ τοὺς διακρίνει ἀπὸ τῶν ὁμοίων μεσοελλαδικῶν. Ἄνωθεν τοῦ καλύμματος ἐνὸς ἐκ τῶν τάφων τούτων εὐρέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν του θέσιν ὑπόλειμμα «στήλης» ἀποδεικνύον τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐθίμου τῆς ἐπιθέσεως σημάτων κατὰ τοὺς τελευταίους μεσοελλαδικούς χρόνους.

Δύο ἄλλοι τάφοι ἔχουσι τὰς 3 πλευρὰς κατεσκευασμένας διὰ κατακορύφων πλακῶν ἐπὶ δὲ τοῦ ἄνω ἄκρου τῶν πλακῶν καὶ μέχρι τοῦ στομίου στερεοῦνται λίθινοι δόμοι ὀριζόντιοι ἐξ ἀργῶν λίθων. Λόγω τῆς ταφῆς πλείονων νεκρῶν αἱ διαστάσεις

τῶν τάφων τούτων εἶναι μεγαλύτεραι. Πλὴν τοῦ κιβωτιστήμου εὐρέθη καὶ ἄλλος τύπος τάφου, ὁ κάθετος λακκοειδῆς ἀλλὰ κτιστὸς καὶ μεγάλων διαστάσεων μετὰ πλαγίας εἰσόδου εὐρισκομένης εἰς τὸ ἄκρον τῆς μακρᾶς πλευρᾶς καὶ φρασσομένης διὰ πλακόσ. Καλύπτεται δ' οὗτος ὑπὸ μεγάλων πλακῶν. Τὴν πλαγίαν εἰσόδον ἐπέβαλλον προφανῶς αἱ μεγάλαι διαστάσεις τῶν καλυπτηρίων πλακῶν, ὧν ἡ ἀφαίρεσις δι' ἐκάστην νέαν ταφήν θὰ παρουσίαζε δυσκολίας. Πρὸ τῆς εἰσόδου θὰ ἐναπετίθετο ὁ τελευταῖος νεκρός, τῶν ὄστων τῶν λοιπῶν παραμεριζομένων εἰς τὸ βάθος. Τὰ ἀγγεῖα, ἅτινα εὐρέθησαν εἰς ἓνα τάφον τοῦ τύπου τούτου, ἀνάγονται εἰς τὴν 2αν περίοδον τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς. Τὰ χαρακτηριστικώτερα εἶναι ποτήρια τοῦ τύπου Βαφειοῦ μὲ ἀμαυρόχρωμον διακόσμησιν, ἐντεῦθεν δ' ἀποβαίνει ἀσφαλῆς καὶ ἡ χρονολόγησις τῶν τάφων εἰς τὴν 2αν φάσιν τῆς μεσοελλαδικῆς περιόδου.

Μερικοὶ ἐκ τῶν τάφων τοῦ τύπου τούτου ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ εἰς ὕστερωτέρους χρόνους, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ σχετικῶν κτερισμάτων: μυκηναϊκῶν εἰδωλίων, ἀγγείων, ψηφίδων ἐκ φαγεντιανῆς, φακοειδοῦς σφραγιδολίθου ἐκ στεατίτου κλπ. τῶν ὑστεροελλαδικῶν III χρόνων. Οἱ ὑστεροελλαδικοὶ ἄνθρωποι ἔσκαπτον λάκκον ὑπὸ τὸ δάπεδον καὶ ἐκεῖ ἐτοποθέτουσαν τὰ ὄστᾶ καὶ τὰ κτερίσματα τῶν μεσοελλαδικῶν νεκρῶν.

Μεταξὺ τῶν προϊστορικῶν τάφων ἀνευρέθησαν ἐσφηνωμένοι οἱ τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Εἶναι δ' οὗτοι τάφοι ἐνηλίκων κεραμοσκεπεῖς μὲ ἐλάχιστα κτερίσματα καὶ παιδικοὶ ποικίλοι. Οἱ νεκροὶ παιδίων ἐτίθεντο κατὰ κανόνα ἐντὸς μεγάλων ἀγγείων ἢ λαρνάκων μετὰ τῶν κτερισμάτων, ἅτινα ἀνάγουσι τοὺς τάφους εἰς τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ταφήν ἐγένετο χρῆσις καὶ καύσεως τῶν νεκρῶν· διότι ἀνευρέθησαν 3 πυραῖ. Τὰ κεκαυμένα ὄστᾶ καὶ ἡ τέφρα ἀπέκειντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, διότι τεφροδόχοι δὲν ἀνευρέθησαν. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν εἰς διάφορα σημεῖα ὑπολείμματα ἐναγισμῶν.

Εἰς ἓν τμήμα ἀνεσκάφησαν μόνον παιδικοὶ τάφοι ἐντὸς ἀμφορέων, εὐρέθη δὲ καὶ μία ῥοειδῆς λάρναξ, τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Τέλος εἰς ἕτερον τμήμα εὐρέθη μεγάλη πυρὰ καὶ εἰς τάφος τῶν τελευταίων ὑστεροελλαδικῶν ΙΙΙ χρόνων. Ὁ τάφος οὗτος ἐχρησιμοποιήθη ἐκ νέου περὶ τὸ 480 π. Χ. διὰ τὴν ταφήν παιδίου ἐντὸς πίθου, οὗ τὸ ἄνοιγμα ἐκαλύφθη ὑπὸ χύτρας περιεχούσης καὶ ἄλλα κτερίσματα.

Ἐν συμπεράσματι οἱ μὲν τάφοι τῶν ἱστορικῶν χρόνων δὲν παρουσιάζουν τι τὸ ἰδιαίτερον, οἱ προϊστορικοὶ ὅμως εἶναι μοναδικοί· διότι δι' αὐτῶν φανερόνεται ἡ ἐξέλιξις τῶν μεσοελλαδικῶν, κιβωτισσῆμων, μικρῶν διαστάσεων τάφων, πρὸς τοὺς ἐπίσης μεσοελλαδικούς, καθέτους λακκοειδεῖς, μεγαλυτέρων διαστάσεων, οἱ ὅποιοι εἶναι ὅμοιοι πρὸς τοὺς καθέτους λακκοειδεῖς (Shaft graves) τῶν Μυκηνῶν καὶ ἀποδεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἐξειλίχθησαν ἐκ μεσοελλαδικῶν τάφων. Οὕτω διὰ τῶν εὐρεθέντων ἐν Ἐλευσίनि τάφων πληροῦται τὸ κενὸν τὸ μεταξὺ τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ τῆς μεσοελλαδικῆς πρὸς τὴν ὑστεροελλαδικὴν ἐποχὴν καὶ ἀποδεικνύεται ὀρθῆ ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ δευτέρα ἐξειλίχθη ὁμαλῶς ἐκ τῆς πρώτης.

2. Ἐν Βραυρῶνι, παρὰ τὸ Μαρκόπουλον, ἔσκαψεν ἡ Ἐταιρεία διὰ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Ἀναστηλώσεως κ. Ε. Στίκα, ὅστις συνέχισε καὶ ἐπεράτωσε τὴν πέρυσιν ἀρξαμένην ἀποκάλυψιν τῆς μεγάλης μετὰ βαπτιστηρίου βασιλικῆς. Ἐφέτος ἐκαθαρίσθη τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ κυρίως ναοῦ, διεπιστώθη δ' ὅτι ἑκατέρω τῶν κιονοστοιχιῶν ἔφερεν ἀνὰ 7 κίονας, ἰονικοὺς μετ' ἐπιθήματος, τεθειμένους μεταξὺ λίαν ἐξεχουσῶν παραστάδων. Δύο τῶν κίωνων τούτων ἀνεστηλώθησαν ἐπὶ τῶν οἰκείων βάσεων. Ἀπεκαλύφθησαν περαιτέρω ὅ τε ἐξωνάρθηξ καὶ ὁ ἐξωνάρθηξ τοῦ ναοῦ.

Ὀλίγον πρὸ τῆς μεσαίας θύρας εἰσόδου εἰς τὸν κυρίως ναὸν ἀνευρέθη παρὰ τὸν τοῖχον ἰσόγειος, ὀρθογώνιος τεχνητὴ

λεκάνη μὲ ὑψωμένα χεῖλη ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος καὶ πυθμένα ἐκ πλίνθων κεκλιμένων πρὸς τὰ ἔξω, διατρυπώμενον δὲ ὑπὸ 3 ὀπῶν. Εἰς τὴν κοιλότητα ταύτην διαβλέπει ὁ ἀνασκάψας τὸ ὑποκατάστατον τῆς κρήνης τῶν καθαρῶν, ἥτις, μὴ ὑπάρχοντος ἐνταῦθα αἰθρίου, θὰ μετετέθη εἰς τὸν νάρθηκα. Οἱ σχετικοὶ κρουνοὶ τοῦ ὕδατος θὰ εὐρίσκοντο ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ τοίχου.

Ὁ ἐξωνάρθηξ συνεκοινώνει πρὸς τὸν ἐξωνάρθηκα διὰ δύο θυρῶν ἀνοιγομένων εἰς τὰ πλάγια καὶ μὴ ἀντιστοιχουσῶν πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς, ἵνα οἱ ἐν τῷ ἐξωνάρθηκι ἰστάμενοι κατηχούμενοι μὴ δύνανται νὰ βλέπωσι τὰ ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὴν μυστηριακὴν φάσιν τῆς λειτουργίας τελούμενα. Αἱ δύο παρὰ τὰς θύρας ἡμικυκλικαὶ κόγχαι ἦσαν ἀπλῶς διακόσμητικά.

Ὁ ἐξωνάρθηξ ἔφερε πρὸς δυσμὰς ἀνοικτὴν στοὰν ἀπαρτιζομένην ἀπὸ 6 μικροὺς κίονας, πέντε τῶν ὁποίων οἱ κορμοὶ εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν πεσμένοι ἕκαστος πρὸ τῆς ἀντιστοίχου ἰωνικῆς βάσεως. Μικρὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον μετ' ἐπιθήματος εὐρεθὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, ἀνήκει πιθανώτατα εἰς τοὺς κίονας τούτους, ὧν ἐγένετο καὶ ἡ ἀναστήλωσις. Κατὰ τὴν βόρειον καὶ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ νάρθηκος εὐρέθησαν κτιστὰ πεζούλια, ὑπεράνω δ' αὐτῶν καὶ τεμάχια ἐγχρώμων τοιχογραφιῶν μετὰ γεωμετρικῶν κοσμημάτων.

Ἀπεκαλύφθη περαιτέρω κατὰ τὸ Β. ἄκρον τοῦ ἐξωνάρθηκος ὀρθογώνιον δωμάτιον μεθ' ἡμικυκλικῆς κόγχης, οὗτινος οἱ τοῖχοι διετηροῦντο μέχρις ὕψους 2,50 μ. Τὸ δωμάτιον αὐτὸ θὰ εἶναι πιθανώτατα τὸ μυτατώριον ἐκεῖνο δηλ. εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἤλλασσε στολὴν ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων, ὅτε καὶ θὰ ἐδέχοντο τὰς προσήσεις τῶν τε πιστῶν καὶ τῶν κατηχουμένων, ἀνταποδίδοντες τὴν εὐλογίαν των. Τοῦναντίον τὸ πρὸς νότον ὀρθογώνιον δωμάτιον φέρον ἐσωτερικῶς κτιστὰ πεζούλια θὰ ἐχρησίμευε πιθανώτατα ὡς τὸ διακονικόν, ἐνθα τὸ πρῶτον θ' ἀπετίθεντο αἱ προσφοραὶ ἢ καρποφορίαι τῶν πιστῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ παρακείμενον πρὸς ἀνατολὰς

δωμάτιον, ὅπερ συγκοινωνεῖ διὰ θύρας πρὸς τὸν κυρίως ναόν, δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν χορβανᾶν ἦτοι τὸ ταμεῖον τοῦ ναοῦ.

Ἡ πρὸ τῆς στοᾶς τοῦ ἐξωνάρθηκος ἔκτασις δὲν παρέσχε σημεῖα ὑπάρξεως αἰθρίου. Τοῖχοί τινες βαίνοντες πρὸς δυσμὰς ἐφ' ἱκανὸν διάστημα εἶναι, λόγῳ τῆς εὐτελοῦς κατασκευῆς των, μεταγενέστεροι. Οἱ πρὸς βορρᾶν τῆς αὐτῆς ὀρθογώνιοι χώροι θὰ ἐχρησίμευον πρὸς βοηθητικούς σκοπούς. Εἰς τὸ Β. ἄκρον τοῦ ἐξωνάρθηκος καὶ εἰς τὸ Ν. τοῦ ἐξωνάρθηκος ἀπεκαλύφθησαν καμαροσκέπαστοι τάφοι. Ἐκ τούτων οἱ τοῦ ἐξωνάρθηκος ἔφερον κατὰ τὸ δυτικόν των πέρασ μαρμαρίνην «στήλην», μία τῶν ὁποίων φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: « Ἐνθάδε κατάκειται Λεπτικά, γαμετὴ Ἀγαθοφέροντος· τελευτᾶ μηνὶ Ἀγούστου ». Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν ἀπλᾶ ἀγάνωτα πήλινα ἀγγεῖα.

Μία ἄλλη πλάξ ἐκ σχιστολίθου ἐπιγεγραμμένη, εὐρέθη ἐντὸς τοῦ δωματίου, τὸ ὁποῖον ἐχαρκτηρίσθη ὡς διακονικόν. Ἡ σχετικὴ ἐπιγραφὴ λέγει: Κυμητήριον Συνοδίου Ὑποδιακόνου.

Περαιτέρω κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν ἀπεκαλύφθη παραπλευρῶς τοῦ βαπτιστηρίου τραπεζιόσχημον δωμάτιον, ἐστρωμένον μὲ παχείας πηλίνης τετραγώνους πλάκας πλευρᾶς 0,50, καὶ παρ' αὐτὸ ἄλλοι μικρότεροι χώροι, ἐν οἷς καὶ κυκλοτερῆς κλίβανος, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη καὶ τέφρα. Ἐντελῶς χωριστὸν κτίσμα σχήματος τετραγώνου καὶ πλευρᾶς 6,60 μετὰ δικιονίου προστώου πρὸς Δ. ἀπεκαλύφθη ἔτι περαιτέρω. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν τεμάχια θολωτῆς ὀροφῆς εἶχε δὲ καὶ τοῦτο ἀργότερον χρησιμοποιηθῆ πρὸς ταφήν. Ἴσως τὸ κτίσμα τοῦτο νὰ ἦτο τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν Διαθήκην τοῦ Κυρίου, ὁ πρωτοδιάκονος ἐδέχετο καὶ ἐφιλοξένει τοὺς προσκυνητάς.

3. Ἐν Λαυρεωτικῷ Ὀλύμπῳ ὁ τέως ἔφορος ἀρχαιο-

τήτων κ. Νικ. Κοτζιάς συνέχισε καὶ ἐπεράτωσε, δαπάναις τῆς Ἑταιρείας, τὴν κατὰ τὸ 1929 ἀρξαμένην καὶ ἡμιτελῆ παραμείνανσαν ἀνασκαφὴν παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Διὰ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν διεπιστώθη, ὅτι τὸ ὀλικὸν μῆκος τῆς βασιλικῆς ἦτο 34,80 τὸ δὲ πλάτος 17,50. Ἡ βασιλικὴ ἦτο τρίκλιτος φέρουσα ἐσωτερικῶς ἀνὰ 4 κίονας ἐφ' ἐκάστης κιονοστοιχίας. Πρὸ τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπῆρχον καὶ ἐνταῦθα δύο νάρθηκες, ὧν ὁ μὲν ὀξωτερικὸς ἦτο ἐδῶ κλειστός. Κατὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν ἀπεκαλύφθησαν δύο ἰσομεγέθη δωμάτια, ὧν τὸ μὲν δυτικὸν ἀπετέλει τὸ βαπτιστήριον, τὸ δ' ἀνατολικόν, κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα, ἀποθήκη.

Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ ἀνευρέθη τὸ σύνθρονον, ἡ πλάξ τοῦ βῆθρου τῆς Ἀγ. Τραπέζης καὶ ὑπ' αὐτὴν σταυρόσχημον ἐγκαίνιον. Πέριξ τῆς πλακὸς τῆς Ἀγ. Τραπέζης εὐρέθησαν αἱ βάσεις τοῦ κιβωρίου, ὅπερ τὴν ἐστέγαζε. Τὸ ἱερὸν ἦτο ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ μὲ διάφορα γεωμετρικὰ σχέδια, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται σταυροί, πτηνά, ὀπωροφόρα δένδρα, ἀγγεῖα πλήρη ὀπωρῶν κλπ. Τὸ ἱερὸν περιεφράσσετο διὰ φράγματος μαρμαρίνου ἀποτελουμένου ἐκ πεσσίσκων καὶ θωρακίων κοσμουμένων διὰ ρόμβων καὶ ἰσοσκελῶν σταυρῶν.

Οἱ κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν ἦσαν ἀρράβδωτοι ἐστέφοντο δ' ὑπὸ κορινθιαζόντων κιονοκράνων. Τὸ μέσον κλίτος ἐπεκοινῶνει μετὰ τοῦ νάρθηκος διὰ τριβήλου, οὗτινος οἱ 2 κίονες ἔφερον ἰωνικὰς βάσεις καὶ κιονόκρανα.

Μεταξὺ τοῦ α' καὶ τοῦ β' κίονος τῆς Β. κιονοστοιχίας ἔκειτο ὁ ἄμβων ἀποτελούμενος ἐκ παχέος κίονος, ἐφ' οὗ πλάξ, εἰς ἣν ἀνήρχοντο διὰ 2 κλιμάκων, μιᾶς πρὸς Α. καὶ ἑτέρας πρὸς Δ. Ὁ ἄμβων ἐκαλύπτετο δι' οὐρανίσκου βαίνοντος ἐπὶ μαρμαρίνων κιονίσκων μετ' ἰωνικῶν κιονοκράνων, ὧν τεμάχια ἀνευρέθησαν πλησίον. Ὁ ἐσωνάρθηξ ἔφερε κατὰ τὰς στενάς αὐτοῦ πλευρὰς θύρας, ὧν ἡ πρὸς Ν. ὠδήγει εἰς τὸ βαπτιστήριον. Ἐκ τεμαχίων ψηφιδωτῶν εὐρεθέντων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους συνάγεται ὅτι τὰ ἀνώτερα μέρη τῶν τοίχων ἔφερον ψηφιδωτὴν διακόσμησιν.

Μετὰ τὴν ἄγνωστον πότε γενομένην καταστροφὴν τῆς ἡ βασιλικῆς συνεστάλη εἰς μικρὸν ναῖσκον περιορισθέντα εἰς τὸ μέσον κλίτος, ὅτε ἐκτίσθησαν νέοι ἐνδιάμεσοι τοῖχοι, τὸ δὲ βαπτιστήριον μετετρέπη εἰς ἐλαιοτριβεῖον, οὕτινος εὐρέθησαν κατὰ χώραν ἀνέπαφα τὰ λίθινα ἐργαλεῖα: τριβεῖον, πιεστήριον καὶ ἡ βάσις τοῦ μογλοῦ.

Μεταξὺ τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου τῆς βασιλικῆς ἀνευρέθησαν καὶ πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὐμεγέθους ἀρχαίου δωρικοῦ ναοῦ, ὡς π. χ. τρίγλυφοι καὶ κιονόκρανον ὡς καὶ δύο τεμάχια ἀρχαίου ἰωνικοῦ κιονοκράνου μετὰ τμήματος ἀρχαϊκῆς ἐπιγραφῆς.

Ἀπεκαλύφθησαν ὁμοίως καὶ περὶ τοὺς 15 τάφους, ὧν τινες περιεῖχον ὑάλινα, πῆλινα καὶ μετάλλινα κτερίσματα, ὡς καὶ ὀστεοθῆκαι. Τῶν τάφων εἰς ἦτο κεραμοσκεπῆς, οἱ δ' ἄλλοι κτιστοὶ καμαρωτοί, τρεῖς ἦσαν ἀπλᾶ ὀρύγματα καὶ εἰς ἀπετελεῖτο ἐκ μονολίθου μαρμαρίνης σαρκοφάγου ὄφειδοῦς, ἧς τὸ κάλυμμα εἶχεν ἀφαιρεθῆ.

4. Ἐν Ραφήνᾳ συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Δ. Θεοχάρη, ἐποπτεύοντος τοῦ ἐφόρου κ. Παπαδημητρίου, ἡ πέρυσιν πρὸ τῶν ξενοδοχείων τῆς παραλίας ἀρξαμένη ἀνασκαφή, καθ' ἣν ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ἐπιτοπίου κατεργασίας μεταλλεύματος χαλκοῦ, ἀναγομένης εἰς τὴν πρωτοελλαδικὴν περίοδον, ἥτοι, περίπου ἀπὸ τοῦ 2800 μέχρι τοῦ 2000 π. Χ.

Ἡ ἐφετινὴ σκαφὴ ἀπέβλεψεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀποσκαφῆνισιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν εὐρημάτων, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, εἰς ὃν ἀνήκον τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ ἐργαστήρια χαλκοῦ.

Καὶ εἰς μὲν τὸν τομέα τῆς παραλίας ὠλοκληρώθη τὸ σχῆμα τοῦ λακκοειδοῦς μεταλλουργικοῦ ἐργαστηρίου, τὸ ὅποσον εὐρέθη πλήρες κεραμικῶν καὶ ἄλλων λειψάνων σχετικῶν πρὸς τὴν τῆξιν καὶ τὴν ἄλλην κατεργασίαν τοῦ μεταλλεύματος. Εὐρέθη δὲ προσθέτως καὶ δεύτερον ἐργαστήριον μὲ τὸν μεταλλευτικὸν κλί-

βανον λαξευμένον ἐντὸς τοῦ βράχου. Καὶ τὸ νέον τοῦτο ἐργαστήριον ἔχει, ὡς τὸ πρῶτον, ἀπιοειδὲς σχέδιον, συμπληρώνει δὲ διὰ τῶν νέων στοιχείων, ἅτινα παρέχει, τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης κατεργασίας τοῦ μετάλλου οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, διότι τὰ χαλκουργικὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἀραφῆνος εἶναι αἱ ἀρχαιότεραι μέχρι τοῦδε εὐρεθεῖσαι μεταλλουργικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐν Εὐρώπῃ. Μεταξὺ τῶν σπουδαιότερων κινητῶν εὐρημάτων ἀναφέρω 3 πῆλινα χωνία χύσεως χαλκοῦ, δύο χαλκᾶς καρφίδας καὶ ἄφθονα πῆλινα ἀγγεῖα.

Εἰς δὲ τὸν τομέα τοῦ συνοικισμοῦ ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια οἰκημάτων τῆς πρωτοελλαδικῆς περιόδου, ἐξηκριβώθη δ' ὅτι ὁ συνοικισμὸς εἶχε σημαντικὴν ἔκτασιν καταλαμβανομένην δυστυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ νεοκτίστου προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ Ραφῆνας.

Ἐφέτος ἀνεσκάφη ἡ οἰκία Α, ἥς τὸ κύριον δωμάτιον 3,70×5 μ. ἀπέδωκε πλῆθος κεραμεικῶν εὐρημάτων, ἐν οἷς πολλὰ πλήρη πρωτοελλαδικὰ ἀγγεῖα, λίθινα καὶ ὀστεῖνα ἐργαλεῖα καὶ κοσμήματα, ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ καὶ μολύβδου καὶ ἄλλα. Ἡ οἰκία θὰ κατωκλήθη ἐπὶ μακρόν, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἐπαλλήλων δαπέδων τῆς.

Παρὰ τὴν οἰκίαν Α εὐρέθησαν τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος Γ, οὔτινος ἀνεσκάφη μόνον τὸ ἀνώτατον στρώμα. Ἡ κάτοψις του ἐνθυμίζει τὴν διάταξιν τῶν Τρωϊκῶν οἰκημάτων. Ἐντὸς τοῦ οἰκήματος Γ εὐρέθησαν τμήματα τῆς ἐκ πηλοῦ ἐπαλείψεως τῆς στέγης τυχαίως ὀπηθέντα καὶ διασώζοντα τὰ ἀποτυπώματα τῶν κλάδων, ἐξ ὧν ἀπηρτίζετο ἡ στέγη.

Ἐτέρα οἰκία Β ἀπεκαλύφθη παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ γηλόφου ἀποτελουμένη ἐκ 4 δωματίων, εἰς τὰ 3 τῶν ὁποίων εὐρέθη ἀνά μία ἐστία. Εἰς τὸ κυριώτερον τῶν δωματίων τούτων διεκρίθησαν 11 ἐπάλληλα στρώματα ἀντιστοιχοῦντα πρὸς πλείονα χαλκίκο-στρωτα δάπεδα.

Τὰ κεραμεικὰ εὐρήματα ἀνάγονται εἰς προκεχωρημένην φάσιν τῆς πρωτοελλαδικῆς περιόδου. Νεώτερα τούτων ἀπεκαλύ-

φθησαν εἰς τὸ ἀνώτατον στρώμα, ἐν οἷς ὀλίγα μεσοελλαδικὰ ὄστρακα ἀγγείων καὶ μυκηναϊκὰ κεραμικὰ λείψανα καὶ τμήμα εἰδωλίου. Κατὰ ταῦτα ὁ συνοικισμὸς θὰ κατεστράφη κατὰ τὸ τέλος τῆς πρωτοελλαδικῆς περιόδου ὑπὸ τῶν νέων μεσοελλαδικῶν εἰσβολέων, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του δὲ κατόκησε, πολλοὺς αἰῶνας ὕστερον, μυκηναϊκὸν φῦλον.

Ἡ ἐφετινὴ σκαφὴ ἐδικαίωσε τὴν προσδοκίαν σπουδαίων εὐρημάτων καὶ ἀπεκάλυψε ἐν μέρει νέον κέντρον τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀττικῆς, τὸν πανάρχαιον Ἀραφῆνα.

5. Ἐν Ἀμφιαρείῳ τοῦ Ὀρωποῦ ὁ Ἔφορος κ. Μ. Μιτσὸς ἀψηχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῶν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Β. Λεονάρδου ἀποκαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν. Ἐκ τούτων 9 ψηφίσματα εἶναι ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας. Ἐν ἑξ αὐτῶν εἶναι ψήφισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν ἔχει δὲ χαραχθῆ ἐπὶ βάρθρου, ὅπερ ἔφερον ἀνάθημα τοῦ Ἀθηναίου Μαδίου, υἱοῦ τοῦ Κηφισοδώρου. Πέντε ἄλλα εἶναι χαραγμένα ἐπὶ ἡμικυκλικῷ βάρθρου, ὅπερ ἔφερον ἀνάθημα τοῦ Θρασυλόχου, ἐτέρου υἱοῦ τοῦ Ἀθηναίου Κηφισοδώρου. Ποιητὴς τοῦ ἀναθήματος ἦτο ὁ γλύπτης Λεωχάρης. Εἰς ἀμφοτέρω τὰ βάρθρα τὸ δημοτικὸν εἶχεν ἀποξεσθῆ, τοῦθ' ὅπερ θὰ συνέβη μετὰ τὴν ἐν ἔτει 322 νίκην τοῦ Ἀντιπάτρου παρὰ τὴν Κραννῶνα.

Τρία ἄλλα ψηφίσματα ἐπὶ ὑψηλοῦ βάρθρου φέροντος τὴν εἰκόνα Δάσωνος υἱοῦ τοῦ Εὐκρίτου, ποιηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γλύπτου Ἡροδώρου, χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ τρίτου τετάρτου τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μελέτης τῶν ἐπιγραφῶν ὁ κ. Μιτσὸς ἐπεστάτησε καὶ εἰς τὴν ἀνόρουξιν φρέατος παρὰ τὴν ἀρχαίαν κρήνην τοῦ Ἀμφιαρείου, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ἀπὸ τριετίας εἶχεν ἐξαφανισθῆ.

6. Ἐν Ἐρετρῆᾳ ἐνήργησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, διὰ τῆς ἐφόρου Δίδος Ἰ. Κωνσταντίνου τὸν καθαρισμὸν τοῦ ναοῦ

τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ὅστις ἐγκαταλειφθεὶς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἶχε καλυφθῆ ἕξ ὀλοκλήρου ὑπὸ ἀγρίας βλαστήσεως καὶ καταστῆ ἀδιόρατος. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ καθαρισμοῦ ἐπεχειρήθη καὶ μικρὰ σκαφικὴ ἔρευνα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἐν συντομίᾳ εἶχεν ἄλλοτε ἐκθέσει ὁ ἀνασκάψας τὸν ναὸν ἀείμνηστος Κουρουνιώτης.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ σηκοῦ ἀπεκαλύφθησαν τμήματα δύο τοίχων, ὡς καὶ κυκλικὸν κτίσμα δυνάμενον νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς ἐστία.

Ὡσαύτως ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς Δ. στενῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Β.Δ. αὐτοῦ γωνίας ἀπόστασιν ἀπεκαλύφθη τμήμα ἐλλειψοειδοῦς κτίσματος.

Εἰς ἀμφοτέρω τὰ σημεῖα εὐρέθησαν ἄφθονα σχετικῶς ὄστρακα γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ ἐγχωρίου ἐρευνητικοῦ ἐργαστηρίου, πολλὰ τῶν ὁποίων φέρουσι διακόσμησιν ἐνθυμίζουσαν, κατὰ τὴν ἀνασκάψασαν, τὴν σύγχρονον κυκλαδικήν.

Πρὸς Β. τοῦ ναοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 4 ἕως 5 μέτρων ἀπ' αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη συστάς βυζαντινῶν, πιθανώτατα, τάφων ἐξ ὧν 7 σαγματοειδοῦς μορφῆς κεκαλυμμένοι διὰ μεγάλων πηλίνων, ἐλαφρῶς κυρτῶν κεράμων. Δι' ὁμοίων δὲ κεράμων ἐκλείοντο καὶ τὰ πέρατα αὐτῶν, πλὴν ἐνὸς τοῦ ὁποίου τὸ στόμιον ἔφρασε μικρὰ ἐπιτυμβία στήλη φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ΞΕΝΟΚΡΙΤΗ.

Ἀνευρέθησαν ἐπίσης καὶ 3 κιβωτιόσχημοι τάφοι μὲ τὰς παρεῖας ἐκτισμένους διὰ λιθίνων καλῶς εἰργασμένων πλακῶν, προερχομένων πιθανώτατα ἐκ τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου τοῦ ναοῦ.

Μεταξὺ τῶν τάφων καὶ εἰς μεγαλύτερον βάθος εὐρέθησαν ἄφθονα πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη — σφόνδυλοι δωρικῶν κιόνων, πῆλιναι κέραμοι μὲ λεπτὸν κίτρινον ἐπίχρῖσμα κλπ. Πάντα σχεδὸν τὰ τεμάχια ταῦτα παρουσιάζουσι σαφῆ ἔχνη πυρᾶς εἰς πλείστα δὲ σημεῖα καὶ τοῦ πέριξ χώρου εὐρέθησαν μελανὰ ἐκ πυρκαϊᾶς χρώματα.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ γενόμενον ἐντὸς βαθυτέρου στρώματος ἐπιχώσεως εὐρημα ἀριστερᾶς χειρὸς ἀμαζόνος προ-

ερχομένης ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ ἑναετίου κόσμου τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὸ αὐτὸ περίπου βάθος καὶ εἰς ἀπόστασιν 2 περίπου μέτρων εὐρέθη καὶ ὁ ἀριστερὸς ἄκρος πύξ μαρμαρίνου ἀγάλματος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐλλείπουσι δυστυχῶς οἱ δάκτυλοι. Λόγῳ φθορᾶς τῆς ἐπιφανείας του δὲν δύναται τις ν' ἀποφανθῆ, κρίνων μόνον ἐκ τῆς τεχνικῆς του, ἂν προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ τινος μορφῆς τῶν ἀειωμάτων. Πάντως δὲν ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν καὶ ἡ χειρ μορφῆν, διότι δὲν συμβιβάζεται ἡ κλίμαξ των, τοῦ ποδὸς ἀνήκοντος εἰς μορφὴν μεγαλυτέραν.

Ἀπὸ τῆς ἀμμόδους ἐπιχώσεως μέχρι βάθους 2 εἰσέτι μέτρων ἦτοι 3 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, συνητηθήσαν ὄστρακα ἀγγείων ποικίλων ἐποχῶν, κυρίως τοῦ 7ου καὶ τοῦ 8ου π. Χ. αἰῶνος, εἰς δὲ τὴν ἀνωτάτην ἐπίχωσιν πλῆθος ἑλληνιστικῶν, ἐν οἷς καὶ ἄριστα διατηρουμένη κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου Ἀθηναῶς.

7. Ἐν Πτελεῶ τῆς Θεσσαλίας ἡ Ἐταιρεία συνέχισε τὰς ἀνασκαφικὰς αὐτῆς ἐργασίας διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Βερδελεῆ. Εἴκοσι περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ χώρου, ἔνθα πέρυσιν ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια μεσοελλαδικῆς οἰκίας, ἦλθον εἰς φῶς 4 ὁμόχρονοι τάφοι, ὧν δύο περιεῖχον χειροποίητα ἀβαφῆ ἀγγεῖα, μινύεια καὶ γραπτὰ ἀμανρόχρωμα. Ἀνατολικῶς καὶ ἄνωθεν τῶν τάφων τούτων εὐρέθη καὶ πέμπτος θολωτὸς ὑπομυκηναϊκὸς τάφος διατηρῶν τὰ τοιχώματα τῆς θόλου του μέχρις 1 μ. ὕψους. Ἐντὸς τοῦ τελευταίου διατηροῦντο ἀκόμη 5 μικρὰ ἀγγεῖα, πήλινον εἰδῶλιον καὶ τινα κωνικὰ λίθινα κομβία.

Ἄλλη σκαφὴ ἐνηργήθη καὶ πρὸς νότον τῆς μεσοελλαδικῆς οἰκίας, ἣτις ἀπεκάλυψε τὴν συνέχειαν τοῦ ἐλλειψοειδῶς βαίνοντος ἀνατολικοῦ θεμελίου, ὅπερ φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ μέσον ἐσημάτιζεν εἴσοδον καὶ εἶδος ὁδόντος κατὰ τὴν νοτίαν αὐτῆς παραστάδα.

Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δρόμου τοῦ πέρυσι παρὰ τοὺς Ἀγ. Θεοδώρους ἀνασκαφέντος θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου, εὐρέθη, παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς θόλου, βόθρος περιέχων τὰ ὅσθα

δεκάδος νεκρῶν, μεταξὺ δ' αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ τρίωτος ἀμφορίσκος, χαλκοῦν ξίφος, χαλκοῦν ἐγγχειρίδιον, δέκα ψηφίδες ἐκ χαλκηδονίου λίθου, μικρὸς σφραγιδόλιθος ἐκ στεατίτου καὶ τινα κωνικά λίθινα κομβία.

Ἐν Φαρσάλῳ ὁ αὐτὸς κ. Βερδελῆς συνεπλήρωσε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ κατὰ τὴν Δ. παρυφῆν τῆς κωμοπόλεως εὐρεθέντος πέρυσι θολωτοῦ τάφου τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου. Κάτωθεν τοῦ βορείου τοίχου τῆς θόλου τοῦ εἰρημένου τάφου εὐρέθη κιβωτιόσχημος μυκηναϊκὸς τάφος ἐκτισμένος διὰ μικρῶν λίθων. Παρὰ τὸ στόμιον τοῦ δρόμου του εὐρέθη, κατὰ τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας, πλῆθος σιδηρῶν ἤλων, σιδηροῦν κλειθρον, ὡς καὶ τεμάχια μεταλλικῆς ἐπενδύσεως, μαρτυροῦντα τὴν εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὑπαρξιν ξυλίνης μεταλλεπενδύτου θύρας.

Βορείως καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀνωτέρω μνημείου καὶ εἰς ἀπόστασιν 10 μόλις μέτρων ἀπ' αὐτοῦ ἀπεκαλύφθησαν 2 ἄλλοι τάφοι μυκηναϊκῶν ὡσαύτως χρόνων. Ἡ ὑπαρξίς τῶν δύο τούτων τάφων, ὡς καὶ τοῦ τρίτου μυκηναϊκοῦ, τοῦ ὑπὸ τὴν θόλον τοῦ ἀνωτέρω μνημείου εὐρεθέντος, παρέχουσι λαβὴν εἰς τὴν συζήτησιν περὶ τοῦ ταυτισμοῦ τῆς Φαρσάλου πρὸς τὴν ὀμηρικὴν Φθίαν, ἀφ' οὗ δι' αὐτῶν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ πόλις κατῳκεῖτο ἤδη κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους.

Περαιτέρω πρὸς ἀνατολὰς ἤλθον εἰς φῶς ἕτερα 3 ταφικά κτίσματα. Εἰς τὸ ἀνατολικώτερον ἐξ αὐτῶν, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ μᾶλλον κατεστραμμένον, ἔκειτο, εἰς μέγα βάθος, καλῶς διατηρουμένη πωρὶνὴ σαρκοφάγος, ἔξω τῆς ὁποίας εὐρέθησαν εἰς πλήρης κορινθιακὸς σκύφος καὶ θραύσματα κορινθιακῶν ἀρυβάλλων καὶ βομβυλιῶν. Εἰς τὸ δυτικώτερον ἀποκαλυφθὲν κατασκεύασμα ἔκειντο 4 ὁμοίαι ἡμικατεστραμμέναι σαρκοφάγοι, μεταξὺ δὲ αὐτῶν εὐρέθη καὶ τεμάχιον εὐμεγέθους ἀπτικῆς ἀρυβαλλοειδοῦς ληκύθου μὲ παράστασιν ἐπίππου ἀμαζόνος. Τέλος ἐκ τοῦ περαιτέρω πρὸς Δ. τάφου, τοῦ ὁποίου ὁμως ἡ ἀνασκαφὴ δὲν συνεπληρώθη, προέκυψαν μικρὰ τινα μελαμβραφῆ ἀγγεῖα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος.

8. Ἐν Σέρραϊς τῆς Μακεδονίας συνετελέσθη κατὰ τὸ 1952 σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, διὰ γενναίας συμβολῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἡ ἀναστήλωσις τῆς πολυπαθοῦς βυζαντινῆς μητροπόλεως τῶν Ἀγ. Θεοδώρων, σπουδαίου ἀκριτικοῦ μνημείου, ἐπανειλημμένως πυρποληθέντος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ὑπολείπεται ἤδη μόνον ἡ κατασκευὴ θυρῶν καὶ παραθύρων. Τὰς ἐργασίας ἐπέβλεψεν, ἐπανειλημμένως μεταβάς ἐπὶ τόπου, ὁ Ἐπιθεωρητὴς Ἀρχιτέκτων κ. Ε. Στίκας, ἐξετέλεσε δὲ μετὰ ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας ὁ ἀρχιτεχνίτης τῆς ἀναστηλώσεως Νικόλαος Κορωνιός. Καὶ δὴ πρῶτον ἀνακατεσκευάσθησαν οἱ πέντε ἐκ τῶν ἕξ ἐσωτερικῶν κιόνων, διὰ τῶν παλαιῶν κατὰ τὸ δυνατὸν τεμαχίων πρασίνου ἀτρακίου λίθου, πλὴν δύο διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ὑπῆρχον τεμάχια.

Τὰ κιονόκρανα τῶν κιόνων τούτων κατεσκευάσθησαν νέα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα δύο διατηρηθέντων παλαιῶν. Τὰ ὑπεράνω τῶν κιόνων τόξα ἐγένοντο διὰ πλίνθων, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ πεσοὶ καὶ τὰ τόξα τοῦ γυναικωνίτου. Ὁ ὑπερέχων φωταγωγὸς τοῦ μέσου κλίτους κατεσκευάσθη κατὰ τὸ βυζαντινὸν πλινθοπερίβλητον σύστημα. Αἱ στέγαι τῶν κλιτῶν καὶ τοῦ νάρθηκος ἐγένοντο, χάριν τοῦ ἀφλέκτου, ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος κατ' ἀπομίμησιν ξυλίνης κατασκευῆς δηλ. κατὰ σύστημα ἐφαρμοσθὲν ἤδη μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας καὶ ἐν Ἀγίῳ Δημητρίῳ τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰ δύο τριγωνικὰ ἀετώματα τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ μέσου κλίτους ἀνακατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σφζομένων λειψάνων.

Ὅλως νέος ὅμως κατεσκευάσθη ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ μεταγενεστέρου νάρθηκος κατὰ σύστημα τοιχοποιίας ἀρμονιζόμενον πρὸς τὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς. Προκειμένης τῆς ὑποθεμελιώσεως τοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος παρέστη ἀνάγκη ἐκσκαφῆς κατὰ τὴν Β.Α. γωνίαν, ἣτις ἔβαινε ἐπὶ ἐπιχώσεων. Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ὅμως ταύτην ἡ σκαπάνη προσέκρουσεν ἐπὶ κεχωσμένης κόγχης φερούσης ἐσωτερικῶς παλαιᾶς τοιχογραφίας.

Εἰδοποιηθεὶς μετέβην ἐπὶ τόπου καὶ διὰ περαιτέρω σκα-

φῆς ἀπεκάλυψα μικρὸν σταυρόμορφον παρεκκλήσιον καλυπτόμενον ὑπὸ ἐπιχώσεως 4,50 μέτρων. Τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἡ ἐξωτερικῶς τρίπλευρος κόγχη τοῦ Ἱεροῦ ἐφάπτεται τῆς Β.Δ. γωνίας τοῦ νάρθηκος, ὅστις διὰ τὴν κτισθῆ ἔδεδεξε νὰ καταστρέψῃ μικρὸν αὐτῆς τμήμα, πρᾶγμα, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ παρεκκλήσιον εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς. Τοῦτο ἄλλως τε μαρτυροῦν καὶ αἱ καλύπτουσαι τὰ τοιχώματα τοῦ Ἱεροῦ τοιχογραφίαι τοῦ 14ου αἰῶνος, ἐξ ὧν ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ ἐν τῷ τεταρτοσφαιρίῳ τῆς ἀψίδος εἰκονιζομένη Δέησις καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ κατωτάτου στρώματος τῆς ἐπιχώσεως εὑρεθέντα πολυάριθμα θραύσματα βυζαντινῶν ἀγγείων τοῦ 14ου αἰῶνος, ἅτινα φέρουσιν ἐγγάρακτον διακόσμησιν μετὰ κινεμάτων ἐφουαλώσεως.

9. Ἐν Βεργίνα, παρὰ τὴν Βέροιαν, ὁ ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων κ. Ἐμμ. Ἀνδρόνικος ἀνέσκαψε πέντε ἐκ τῶν τύμβων τοῦ γειτονικοῦ νεκροταφείου καὶ ἀνώρυξε δύο δοκιμαστικούς λάκκους εἰς τὴν «μεγάλῃν τούμπαν» τοῦ αὐτοῦ χωρίου.

Ἡ ἔρευνα τῆς μεγάλης τούμπας οὐδὲν ἀποφασιστικὸν στοιχεῖον ἔδωσε· μόνον ὀλίγα ἑλληνιστικὰ ὄστρακα εὑρέθησαν. Ἡ ἔλλειψις παλαιότερων ὄστράκων καὶ γενικῶς ἡ σπάνις ὄστράκων βεβαιώνουν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ συνοικισμοῦ καὶ ἐνισχύουν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι πρέπει ὑπὸ τὸν τύμβον νὰ εὑρίσκειται ταφικόν τι οἰκοδόμημα, πιθανώτατα μακεδονικὸς ἑλληνιστικὸς τάφος, κείμενος εἰς σημεῖον τῆς περιφερείας, ἀφοῦ ἡ περὶ τὸ κέντρον τοῦ λάκκου σκαφὴ ἀπέβη ἄκαρπος.

Ἀντιθέτως ἡ πλήρης καὶ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τῶν μικρῶν τύμβων ὑπῆρξε λίαν ἀποδοτικὴ. Ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων 5 τύμβων τρεῖς ὑπῆρξαν οἱ πλουσιώτεροι, ὁ Α, Δ καὶ Ε. Εἰς τούτους ἀνευρέθησαν πολυάριθμοι ταφαί, δυνάμεναι ἐκ τῶν εὑρημάτων νὰ χρονολογηθῶσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ σιδήρου (10ος-9ος αἰών).

Εἰς τὸν τύμβον Α ὑπῆρχον ταφαὶ 1) ἐντὸς πίθων 2)

έντος λακκοειδῶν ὀρυγμάτων 3) ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ 4) ἐντὸς τοῦ τύμβου εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους. Ὅμοιαι ταφαὶ εὐρέθησαν καὶ εἰς τοὺς τύμβους Δ καὶ Ε, ἀλλ' ἐκεῖ εὐρέθησαν προσέτι ταφαὶ ἐντὸς τάφων ὀρθογωνίων κατεσκευασμένων ἐξ ἀργῶν λίθων, ὡς ἐπίσης καὶ ὀστεοδόχα ἀγγεῖα, ἅτινα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς ταφῆς ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτος εἶναι κυκλικὸς περίβολος τύμβου ἐξ ἀργῶν λίθων, ἀποκαλυφθεὶς εἰς τὸν τύμβον Δ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν καὶ τάφοι-πίθοι.

Τὰ κτερίσματα τῶν τάφων συμποσοῦνται εἰς ἑκατοντάδα ἀγγείων καὶ μέγαν ἀριθμὸν χαλκῶν, σιδηρῶν καὶ χρυσῶν ἀντικειμένων.

Τὰ ἀγγεῖα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χειροποίητα, ἐγχωρίου πηλοῦ καὶ κατασκευῆς. Κυριαρχοῦντα σχήματα εἶναι ἡ πρόχους μὲ εὐθέως ἀποκεκομμένην προχοὴν καὶ δίωτα εὐρύστομα ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων αἱ λαβαὶ ἀπολήγουν ἄνω εἰς δισκόσχημον πέρας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος ἦτο γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἀπετέλει οὐχὶ συνήθη τύπον, ἐνῶ ἐν Βεργίνῃ ἀποτελεῖ τὸν συνηθέστερον πάντων. Ἐκτὸς αὐτῶν εὐρέθησαν ἀρκετὰ ἡμισφαιρικὰ ἀγγεῖα φέροντα ἐπὶ τοῦ χεῖλους ὁπᾶς διὰ τὴν ἐξάρτησίν των, καθὼς καὶ ἀμφορίσκοι διατηροῦντες τὴν ἀνάμνησιν παλαιῶν μυκηναϊκῶν προτύπων. Ἀξιόλογον εἶναι ἀγγεῖον εὐρεθὲν ἐν τῷ τύμβῳ Δ. Πρόκειται περὶ ἐγχωρίου κατασκευῆς τριώτου ἀλαβάστρου (ἀρτοσχῆμου), γωνιώδους περιγράμματος, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ σαφῆ τὴν μυκηναϊκὴν του προέλευσιν.

Ἐκτὸς τούτων εὐρέθησαν δύο σκύφοι πρωτογεωμετρικοὶ μὲ διακόσμησιν ὁμοκέντρων κύκλων ὁ εἷς, ἡμικύκλιον ὁ ἕτερος, ἀμφορίσκος μὲ διακόσμησιν ἡμικύκλιον ἐπὶ τοῦ ὤμου, πρόχους μετὰ τριλόβου στομίου, ἀρυτῆρ μὲ διακόσμησιν ἡμικύκλιον καὶ δύο μικροσκοπικαὶ πρόχοι μὲ γραμμικὴν διακόσμησιν.

Μεταξὺ τῶν χαλκῶν εὐρημάτων τὴν πρώτην θέσιν κατέ-

χουν αἱ πόρπαι (ὀκτώσχημοι καὶ τοξωταί), σπειροειδῆ ἐλάσματα κοσμητικὰ τῆς κόμης καὶ πολυάριθμα μικρὰ «κομβία» προσηρτημένα, φαίνεται, ἐπὶ ἐνδυμάτων, ζωνῶν κλπ. πρὸς διακόσμησίν των. Τὰ σιδηρᾶ ἀντικείμενα εἶναι μάχαιραι, αἰχμαὶ ὄπλων καὶ μία τοξωτὴ πόρπη. Τέλος εὐρέθησαν δύο ζεύγη χρυσῶν δακτυλίων τῆς κόμης, ἀποτελουμένων ἐκ τριῶν κύκλων.

10. Ἐν Ἀβδήροις συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία τὰς ἐρεῦνας αὐτῆς διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Λαζαρίδη. Ἡ κυρία προσπάθεια ἐστράφη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀνευρεθέντος κατὰ τὸ ἔτος 1950 μεγάλου κτηρίου ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου καὶ ἀνεσκάφη μέγιστον μέρος. Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ κτηρίου τούτου, ὅστις εἶναι ὁ τοῖχος τῆς προσόψεως καὶ ἔχει 4 εἰσόδους, διατηρεῖται εἰς μῆκος 53,00 μέτρων, αἱ συνολικαὶ ὅμως διαστάσεις τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τούτου συνόλου δὲν καθωρίσθησαν εἰσέτι. Ἐντὸς αὐτοῦ ἀνεσκάφησαν 28 ἐν ὄλῳ γῶροι (δύο αὐλαί, αἴθουσαι, μικρὰ δωμάτια, διάδρομοι), διεπιστώθη δὲ ἡ ὑπαρξίς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ καὶ ἄλλων δωματίων, μὴ ἀνασκαφέντων εἰσέτι.

Πολυάριθμα ἦσαν τὰ πήλινα εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης, ἥτοι μέγας ἀριθμὸς εἰδωλίων, ὀγδοήκοντα κεφαλαί, τέσσαρες προτομαὶ γυναικῶν, δέκα ἕξ λύχνοι, πενήκοντα ἕξ τμήματα ἀκροκεράμων μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, πολυάριθμα μεγάλα τμήματα ἢ ὄστρακα μεγαρικῶν σκύφων, φερόντων ποικιλίαν διακοσμητικῶν θεμάτων, ὡς καὶ μελαμβραφῶν ἀγγείων ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τριάκοντα μικρὰ ἀγγεῖα — κυάθια, δακρυδόχα κλπ. —, τριακόσαι δέκα λαβαὶ ἐνσφραγίστων ἀμφορέων, μῆτραι κατασκευῆς εἰδωλίων, ὡς καὶ μικρὸς ἀριθμὸς πηλίνων ἀναγλύφων, ἕξ ὧν σημαντικώτατον εἶναι κυλινδρικὸν βωμίδιον, ὕψους 0,135 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ὠραιοτάτη παράστασις καθημένης ἡμιγύμνου γυναικός (Ἀφροδίτης;), πρὸ τῆς ὁποίας μικρὸς Ἔρως.

Ἀνευρέθησαν πρὸς τούτοις δύο μικραὶ μαρμάριναι κεφα-

λαὶ ἀγαλματίων, λίαν ἐπιμελοῦς ἐργασίας καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα ἐκ μαρμάρου ἢ μετάλλου.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διαρρυθμίσεως δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ἐντὸς τοῦ κτηρίου τούτου ἐστεγάζοντο ἐργαστήρια κατασκευῆς πηλίνων, πιθανῶς δὲ καὶ καταστήματα. Πρόκειται λοιπὸν περὶ τμήματος τῆς ἐμπορικῆς ἀγορᾶς τῶν ἑλληνιστικῶν Ἀβδήρων. Ἀνασκαφαὶ διενηργήθησαν πρὸς τούτοις ἐντὸς τοῦ ἀνευρεθέντος, κατὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας τοῦ ἔτους 1950, κτηρίου ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

11. Ἐν Δωδώνῃ ἐπανάλαβεν ἡ Ἑταιρεία τὰς ἀνασκαφὰς διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Εὐαγγελίδη, πρὸς δυσμὰς τοῦ μικροῦ ναῖσκου ἢ θησαυροῦ παρὰ τὸ μέγα τετράγωνον κτήριο, ὅπερ ἴσως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀναφερομένην ἱερὰν οἰκίαν. Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο εἶχε συσσωρευθῆ μέγας ὄγκος χωμάτων, ὅστις ἀνεσκάφη ἄνευ ἀποκαλύψεως κτηρίου τινὸς ἢ σημαντικοῦ εὐρήματος. Ἡ λεπτομερὴς ὁμῶς ἐξέτασις τῆς ἐπιχώσεως παρέσχε τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα ἀντικείμενα 1) χαλκοῦν ἀγαλμάτιον πολεμιστοῦ ὕψους 0,07 μ., ὅστις ὀρμῶν μὲ μακρὸν διασκελισμὸν πατεῖ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν μὲ προτεταμένον τὸν ἀριστερὸν ἔχει δ' ὑψωμένον τὸν δεξιὸν βραχίονα, δι' οὗ ἐκράτει ἀκόντιον καὶ μὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ ἀριστερὸν ἀσπίδα μὴ σωζομένην. Ἡ διατήρησις εἶναι ἐξαιρετικὴ, διασώζουσα θαυμασίαν φαιοπρασίνην πάτιναν, χαρακτηριστικὴν τῶν εὐρημάτων τῆς Δωδώνης. Ἡ στάσις τοῦ πολεμιστοῦ καὶ ἡ σχηματικὴ ἀπόδοσις τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου καὶ τῆς κόμης μαρτυροῦσι τὴν ἀρχαϊκότητα τοῦ ἔργου καὶ τοποθετοῦσιν αὐτὸ περὶ τὸ 530 π.Χ. Ἀφ' ἑτέρου ἡ μορφολογικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ἀγαλματίου κατατάσσει αὐτὸ εἰς τὸ Λακωνικὸν ἐργαστήριον, ἐξ οὗ καὶ ἄλλα παρεμφερῆ χαλκᾶ ἀγαλμάτια ἔχουν εὐρεθῆ ἐν Δωδώνῃ. Ἄλλο ἐνδιαφέρον εὐρημα εἶναι χαλκῆ λαβὴ, λεκάνης πιθανῶς, ἔχουσα κατὰ τ' ἄκρα, δι' ὧν συνεδέετο πρὸς τὰ χεῖλη τοῦ ἀγγείου, ἀνὰ μίαν κεφαλὴν κριοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς ράχεως δύο σαύρας ἐκα-

τέρωθεν, ὧν ἡ μία δάκνει τὸν λαιμὸν τῆς ἄλλης. Ἡ λαμπρὰ ἐργασία καὶ τῆς λαβῆς ταύτης τάσσει αὐτὴν εἰς τὰ τέλη τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος. Τρίτον εὑρημα εἶναι περίτμητον ἀργυροῦν ἔλασμα, ὕψους 0,10 μ., εἰκονίζον τὸν Δία ὑψοῦντα ὑπὲρ τὸν δεξιὸν ὄμω τὸν κεραυνόν. Ἡ κεφαλὴ παρίσταται ἐν κατατομῇ μὲ ἔκτυπα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου καὶ τὴν κόμην. Τὸ σῶμα ἔνεκα τῆς συμπίεσεως δὲν διατηρεῖ τὴν ἀνατομικὴν του διάπλασιν, εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Τέλος ἄλλο εὑρημα εἶναι τὸ ἡμισυ χαλκῆς ἀξίνης ἢ πελέκεως ἀμφιστόμου μὲ τροῖμα εἰς τὸ μέσον, λαμπρᾶς κατασκευῆς καὶ μὲ φαιοπρασίνην πάτιναν.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὀλίγα μὲν ἀλλὰ σπουδαιότατα καλλιτεχνήματα προσθετέα καὶ τινα μολύβδινα ἐλάσματα μετ' ἐγχαράκτων ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἐρωτᾶται ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Διώνη περὶ διαφόρων ζητημάτων. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι μεγάλη ἄριστα διατηρουμένη ἐπιγραφή, ὅπου «ἅ πόλις τῶν Χαόνων» δηλαδὴ ἡ Φοινίκη, ἐρωτᾷ «τὸν Δία τὸν Νᾶον καὶ τὰν Διώναν» ἂν πρέπει νὰ οἰκοδομήσῃ «τὸν ναὸν τᾶς Ἀθάνας τᾶς Πολιάδος» μετατοπίζουσα κατὰ τι αὐτόν.

Ἐν τῷ κατωτέρω προϊστορικῷ τμήματι περισυνελέγησαν καὶ νέα τεμάχια ἀγγείων ὁμοίων πρὸς τὰ εὑρεθέντα τὸ 1935.

Ὁ πρόχειρος καθαρισμὸς τοῦ τραπεζοειδοῦς λεγομένου κτήριου τοῦ Καραπάνου ἀπέδειξεν, ὅτι πρόκειται περὶ ὀρθογωνίου κτίσματος καταλαμβάνοντος τὴν πρὸς Ἄν. τοῦ θεάτρου κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως εἰς μῆκος πλέον τῶν 44 μ. καὶ πλάτος 32 μ. Ἔχει τὰς 2 μακρὰς αὐτοῦ πλευρὰς ἐκτισμένας κατ' ἰσόδομον τρόπον καὶ μὲ μικρὰς ἀντηρίδας. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν 3 βάθρα ἐκ μεγάλων πλακῶν κατ' ἀποστάσεις 6 μέτρ. καὶ κατωτέρω ἑτέρα σειρὰ 3 βάθρων. Τὸ κτήριο παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα καὶ χρήζει περαιτέρω ἐρεῦνης. Μεταξὺ τῶν ἀσημάτων ἄλλων εὑρημάτων, ἰδίᾳ πηλίνων τῆς στέγης, ἀναφέρω χαλκῆν κλειδα λακωνικοῦ τύπου μήκους 0,43 μ.

Ἐτέραν ἀνασκαφὴν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐρευνητοῦ ἐνήργησεν

ἡ Ἐταιρεία εἰς Ροδοτόπι 15 χιλίόμετρα Β.Δ. τῶν Ἰωαννίνων. Ἐνταῦθα τὸ 1935 εἶχε γίνει ἕναρξις ἀποκαλύψεως ἠρειπωμένου ναοῦ, τῆς ὁποίας ὑπελείπετο ἡ συμπλήρωσις. Δυστυχῶς ἐν τῷ μεταξὺ οἱ περίξ κάτοικοι εὐρόντες τὸν ναὸν καλὸν λατομεῖον ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὸ θραύσαντες καὶ ἀποκομίσαντες πολλοὺς δόμους καὶ ἄλλα λείψανα. Τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ ναοῦ δύναται νὰ συναχθῆ ἕξ ἀπομεινάντων τμημάτων τῶν τοίχων καὶ θεμελίων του. Πρόκειται περὶ ναοῦ περιπτέρου, μήκους 19,30 μ. καὶ πλάτους 11 μ., οὔτινος διαφαίνεται σαφῶς ἢ τε κρηπὶς καὶ ὁ σηκὸς διαστάσεων 9,30 × 6 μ. Ὀλόκληρος ὁ ναὸς εἶναι ἕξ ἐγχωρίου ἀσβεστολίθου εὐκόλως φθειρομένου. Κατὰ τὴν Α. πλευρὰν ἐκτείνεται μεγάλη πλατεῖα ἢ αὐτὴ πλακόστρωτος, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας διακρίνονται ἴχνη ἐγκοιτάσεως κτηρίου 5,50 × 4,50 μ., ὅπερ θὰ ἦτο ἴσως βωμός. Ὁ ναὸς ἦτο ἐκτισμένος διὰ δόμων, οἵτινες διατηροῦσι τοὺς τεκτονικοὺς ἀγκῶνάς των ὡς καὶ τὴν περιτένειαν. Ἐντὸς τοῦ σηκοῦ περισυνελέγησαν πολλὰ ρομβόσχημα πλακίδια μαρμάρου ροδίνου, κυανοῦ καὶ λευκοῦ, προερχόμενα ἐκ τῆς πλακοστρώσεως τοῦ δαπέδου τοῦ σηκοῦ. Ἐκ τῆς ἀνωδομῆς ἀνευρέθησαν τεμάχια κίωνων μὲ 20 ἰωνικὰς ραβδώσεις καὶ 2 ἰωνικὰ κιονόκρανα μὲ 4 ὄψεις, ἔχοντα κατὰ τὰς γωνίας, παρὰ τὰς ἑλικας, ἀνὰ ἕν ὦδον ἐπιπεδόγλυφον. Ἐν γένει δ' αἱ μορφαὶ μαρτυροῦσι τοὺς μετὰ Χριστὸν τελευταίους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ ἐπίκρανον παραστάδος καὶ μαρμαρίνη λεοντοκεφαλὴ ὑδρορροῆς, τεμάχια ἀνθεμίων καὶ τεμάχιον ἀκρωτηρίου μετ' ἐξέχοντος φύλλου καὶ ἐλίκων, ἐκ δὲ τῆς στέγης πολλὰ τεμάχια πηλίνων στρωτήρων καὶ καλυπτήρων κεράμων ὡς καὶ ἀνθεμωτοὶ ἀκροκέραμοι.

Ἄλλο εὔρημα εἶναι λεκάνη ἕξ ἀσβεστολίθου διαμ. 0,58 μ., φέρουσα ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας ἀνάγλυφον ὄφιν. Ἴσως πρόκειται περὶ ἐπιθήματος ταφικοῦ μνημείου. Τάφοι ἄλλως τε εὐρέθησαν πρὸς Β. τοῦ ναοῦ, ἐντὸς ὀρθογωνίου περιβόλου περιλαμβάνοντος 2 τετραγώνους θήκας.

Ἐπειδὴ καθ' ἅπασαν τὴν περιοχὴν ταύτην παρατηροῦνται πολυάριθμα τεμάχια κεράμων, εἰργασμένοι δόμοι καὶ σφόνδυλοι κιόνων, συνάγεται ὅτι καὶ ἄλλα κτήρια ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὰ χώματα, πόλεως τινος τῆς Ἡπείρου, ἧς ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα. Τὴν ὑπαρξίν ἄλλως τε πόλεως βεβαιοῖ καὶ τὸ πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Εὐαγγελίδου εὑρεθὲν προξενικὸν ψήφισμα. Ἐπιβάλλεται διὰ ταῦτα ἢ περαιτέρω ἔρευνα τοῦ ἐδάφους τοῦ Ροδοτοπίου.

12. Ἐν Κασσώπῃ συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Σ. Δάκαρη ἢ ἀνασκαφὴ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος βεβαιωθέντος τετραγώνου, ἑκατοπέδου κτηρίου, διαστάσεων 33 × 30,30 μ. Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι κατεσκευασμένον δι' ἐπιμελοῦς πολυγωνικῆς τοιχοδομίας πλὴν τῆς νοτίας πλευρᾶς ἐκτελεσθείσης κατὰ τὸ ψευδισόδομον.

Τὸ κτήριο ἀποτελεῖται ἐξ ὀρθογωνίου αὐλῆς 14,20 × 11,70 μ. περιβαλλομένης ὑπὸ τεσσάρων στοῶν, αἵτινες βαίνουσιν ἐπὶ 26 ὀκταπλεύρων στηριγμάτων, στεφομένων ὑπὸ δωρικῶν ἐπικράνων καὶ ὀλικοῦ ὕψους 2,40 μ. Ὅπισθεν τῶν στοῶν ὑπάρχουσι 18 τετράγωνα περίπου δωμάτια συγκοινωνοῦντα πρὸς τὰς στοὰς διὰ-θύρας. Ἐν τούτων, κατὰ τὴν Ν. πλευρᾶν, διεμορφώθη εἰς πρόπυλον μετὰ κιόνων. Εἰς τὸ χεῖλος τῶν στοῶν αὐλαξ λιθίνη ἀπωχέτευε τὰ ἐκ τῶν στεγῶν καταρρέοντα ὄμβρια ὕδατα ἀπάγουσα αὐτὰ εἰς στενομήκη δεξαμενὴν. Ἐκατέρωθεν τῶν τεσσάρων γωνιῶν τοῦ οἰκοδομήματος ὑπάρχουσιν 8 τραπεζιώσχημα δωμάτια χωριζόμενα διὰ παχυτέρων διαγωνίων τοίχων.

Εἰς πάντα τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια ἀνευρέθησαν τὰ λίθινα βάρη τραπεζῶν, εἰς τινὰ δ' αὐτῶν καὶ αἱ πρὸς θέρμανσιν ἐστίαι.

Ἐξαίρεσει τῆς Α. καὶ τῆς Ν. πλευρᾶς αἱ λοιπαὶ ἦσαν διώροφοι μὲ τοίχους ἐξ ὀπτοπλίνθων προσηλουμένων ἐπὶ ξυλίων δοκῶν διὰ σιδηρῶν ἤλων.

Κατὰ τὴν σκαφὴν ἀνευρέθησαν, πλὴν τῶν στύλων καὶ

τῶν ἐπιγράφων των, καὶ κέραμοι, στρωτῆρες καὶ καλυπτῆρες ἀνθεμωτοί, γραπταὶ πήλιναι σῖμαι, ὄστρακα ἐξ ἐγχωρίων ἀγγείων καὶ εἰς ὄξυπύθμενος ἀμφορεὺς ὕψους 0,815 μ., πήλινος μινίσκος, χαλκᾶ νομίσματα καὶ ἐν ἀργυροῦν, λίθινον σταθμίον, μυλόλιθοι, σιδηραὶ σμίλαι καὶ μάχαιραι, σιδηρᾶ σπλεγγίς, δύο λίθινοι ἀμφικιονίσκοι καὶ ἰωνικὸν κιονόκρανον καὶ τέλος δύο ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν ἡ σπουδαιότερα τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., ἐχαράχθη ἐπὶ βάθρου ἀφιερωθέντος εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἀνατεθέντος δὲ ὑπὸ 4 στρατηγῶν καὶ τοῦ γραμματέως «ἐπὶ Ἀνδρομένεος Πρυτάνιος».

Ἡ θέσις καὶ ἡ μορφή τοῦ οἰκοδομήματος, αἱ τράπεζαι καὶ αἱ ἐστῖαι, τὰ εὐρήματα καὶ τὰ λείψανα τροφῶν ὑποδηλοῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ δημοσίου ξενῶνος ἢ καταγωγίου ἰδρυθέντος κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰ. καὶ ἐπισκευασθέντος σημαντικῶς κατὰ τὸν 2ον.

Ἐν Καστρίτσα τῆς Ἠπείρου ἐσυνεχίσθη ὁμοίως ἡ περυσινή ἀνασκαφή διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Δάκαρη, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ πάλιν προϊστορικὰ ὄστρακα καὶ ἀγγεῖα, ὧν ἡ τεχνικὴ τοῦ πηλοῦ καὶ τὸ σχῆμα παρουσιάζουν συγγένειαν πρὸς τὰ μεσοελλαδικὰ Λευκάδος, Εὐτρέσεως, Β. κλιτύων Ἀκροπόλεως, Ἐλευσίνος κλπ. ἤτοι πρὸς τὰ μελανὰ μονόχρωμα.

Μετὰ τῶν γραπτῶν ἀμαυροχρῶμων ἀγγείων, τύπου Μπουμποῦστι, ἀνευρέθησαν καὶ τινὰ ὄστρακα ἀνήκοντα εἰς μεγάλα ἀγγεῖα μεθ' ὑποκιτρίνου ἢ ὑπερύθρου ἐπιχρίσματος ἐκ λεπτοτέρου πηλοῦ. Ἐκτὸς δ' ἄλλων ἐγχωρίων ἰδίᾳ ὄστράκων ἀνευρέθησαν καὶ δύο τάφοι προχριστιανικῶν χρόνων, ὧν ὁ εἰς περιεῖχε δύο ὀστεῖνας περόνας, ὁ δὲ μακρὰν ραμφόστομον πρόχουν μετὰ προχοῆς, παρομοίαν πρὸς τὴν τῆς Τσαουσίτσας καὶ τοῦ νεκροταφείου τοῦ Πάτελι δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Heurtley. Τέλος ἀλλαχοῦ ἀνευρέθη μέγας ὄξυπύθμενος ἀμφορεὺς (διατηρούμενον ὕψος 1,40 μ.), εἰς μικρὸς χαλκοῦς ἀναθηματικὸς λάβρος καὶ τμήμα χεῖλους χαλκοῦ λέβητος, ἐφ' οὗ ἐπικάθηνται χαλκαῖ γεωμετρίζουσαι περιστεραί.

13. Ἐν Σικυῶνι ἐπανάλαβεν ἡ Ἑταιρεία καὶ κατὰ τὸ 1952 τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἑλληνιστικῆς πόλεως διὰ τοῦ γραμματέως αὐτῆς. Κατὰ ταύτας 1) ἀνεσκάφη ὁλόκληρος ἡ 105 περίπου μέτρων μήκους στοά, ἡ ἐκτεινομένη ἀνατολικῶς τοῦ Βουλευτηρίου. Ἐξηκριβώθη ὅτι ἡ στοὰ αὕτη εἶχε κατὰ μὲν τὴν πρόσοψιν αὐτῆς 47 κίονας δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἐσωτερικῶς δὲ 24 ἰωνικοῦ, πιθανώτατα, ρυθμοῦ, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὑπῆρχον 20 ὀρθογώνια διαμερίσματα. Πλὴν ὀλίγων νομισμάτων τῆς Σικυῶνος τοῦ 3ου καὶ 2ου π. Χ. αἰῶνος, τὸ μόνον κινητὸν εὔρημα τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ἐπίκρανον παραστάδος μετ' ἰωνικῶν κυματίων. Ἡ εὔρεσις ἀφ' ἑνὸς μὲν πηλίνων σωληνώσεων κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς στοᾶς ἀφ' ἑτέρου δὲ τάφων χριστιανικῶν, ἀποδεικνύει, ὅτι μετὰ τὸν μέγαν σεισμὸν τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος, ὅστις κατέστρεψε τὰ πλεῖστα τῶν κτηρίων τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, ἡ στοὰ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἐργαστήριον μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς τόπος δὲ ταφῆς εἰς χριστιανικοὺς χρόνους. Νομίζω ὅτι τὴν μακρὰν ταύτην στοᾶν δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Λαμίας, φίλης τοῦ ἀνακτίσαντος τὴν Σικυῶνα Δημητρίου, ἀνεγερθεῖσαν ἵνα περιλάβῃ ζωγραφίας καὶ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος, οὐχὶ δὲ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Πausανίου μνημονευομένην Κλεισθένειον διότι τὰ ἀρχιτεκτονικά της λείψανα τάσσουν αὐτὴν εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ οὐχὶ τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους. Τὰ εὔρεθέντα θεμέλια ἀπετυπώθησαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ.

2) Εἰς τὸ Γυμνάσιον τοῦ Κλεινίου ἐπερατώθη ἡ ἀποχωμάτωσις τῆς αὐλῆς κατὰ τὸ νότιον αὐτῆς ἄκρον, ἣτις ἀπεκάλυψε, συμμετρικὸν πρὸς τὸν βόρειον, στυλοβάτην μὲ μίαν ἰωνικὴν βᾶσιν κατὰ χώραν ὡς καὶ ἕτερον μεταγενέστερον στυλοβάτην τοποθετημένον, παραδόξως, κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ ἄξονος τῆς εἰς τὸ ἄνω ἀνδρῶν ἀγούσης νοτίας κλίμακος. Διὰ τῆς ἐν λόγῳ ἀποχωματώσεως ἐπερατώθη πλεόν τελειῶς ἡ ἀποκάλυψις τοῦ κάτω ἀνδῆρου τοῦ γυμνασίου, τοῦ καὶ ἀρχαιοτέρου, ὑπολείπεται δὲ ἤδη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἄνω ἀνδῆρου (ρω-

μαϊκοῦ), ἣτις ἀφέθη διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

3) Εἰς τὸ θέατρον, πλὴν τοῦ τελείου καθαρισμοῦ τοῦ οἰκοδομήματος τῆς σκηνῆς, ὅπερ, λόγῳ τῆς πολυχρονίου ἐγκαταλείψεως αὐτοῦ (ἀπὸ τοῦ 1887) εἶχεν ἐπιχωσθῆ καὶ πάλιν ἐν μέρει, συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις τῶν προεδρικῶν θρόνων καὶ τῶν ἐδωλίων ὀλοκλήρου τομέως, ὅστις εἶχεν ἀφεθῆ ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἀμερικανῶν ἀνασκαφῶν ἄσκαφος.

Ἐκαθαρίσθη δ' ἐπίσης τελείως καὶ τὸ περιβάλλον τὸν κύκλον τῆς ὀρχήστρας ὑδραγωγεῖον. Τέλος ἀπεφράχθη ἡ βορεία θολωτὴ δίοδος, ἣτις, βαίνουσα ὑπὸ τὰ ἐδώλια τοῦ ἄνω διαζώματος, ἐχρησίμευεν ὡς ἀπ' εὐθείας εἴσοδος εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν ἔξω. Ἐντὸς τῆς δίοδου ταύτης εὐρέθησαν σκελετοὶ ταφέντες ἐκεῖ εἰς πολὺ ὑστερωτέρους χρόνους ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ χώματα, ἄνευ οὐδενὸς κτερίσματος.

4) Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σικυῶνος εἰσῆχθησαν δύο νέα τεμάχια νεκροδείπνων ἢ θεοξενίων ἑλληνιστικῶν χρόνων καθὼς καὶ ἄλλο ἀναθηματικὸν εἰς Ἀσκληπιόν, καὶ δὴ καὶ ἡ ἑξῆς σπουδαία ἐπὶ χαλκῆς πινακίδος κεχαραγμένη ἐλεγειακὴ ἐπιγραφή, ἣτις μαρτυρεῖ ὅτι μία τῶν Προιτίδων, φεύγουσα τὴν μῆνιν τῆς Ἥρας, κατέφυγεν εἰς Σικυῶνα καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῆς, ὅχι βέβαια τῆς ἑλληνιστικῆς· διότι ἡ ἐπιγραφή, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων της, ἀνήκει εἰς τὸν 4ον π. Χ. αἰ., ἀλλὰ τῆς ἐν τῇ κάτω πεδιάδι κειμένης ἄλλοτε ἀρχαϊκῆς καὶ κλασσικῆς Σικυῶνος. Ἴδου πῶς ἔχει τὸ σχετικὸν ἐλεγεῖον :

*Ἐνθάδε ὑπὲρ Προίτου παίδων ἔκρουσε Μελάμπους
βλαψίφρονος μανίας φάρμακα λυσίνοσα
Ἦ τ' ἔθανεν παίδων, ὅτε δεῦρο' ἔμολον διὰ μῆνιν
Ἦρας, Ἴφινόην ἥδ' ἀγορὰ κατέχει.*

14. Ἐν Ἀχαΐα παρὰ τὸ χωρίον Καταρράκτης (τέως Λιόπεσι), ἔνθα παλαιότερον εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ὑστερομυκηναϊ-

κὸν νεκροταφεῖον, ἀνεσκάφησαν διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Ν. Ζαφειροπούλου 2 μικροὶ τύμβοι, τῶν ὁποίων οἱ νεκροὶ εἶχον ταφῆ, εἰς συνεσταλμένην πιθανῶς στάσιν, ἐκαλύφθησαν δὲ διὰ σωροῦ ποταμίων λίθων. Ἐντὸς τῶν τάφων εὐρέθησαν ὀλίγα ὄστρακα μινυείων μεσοελλαδικῶν ἀγγείων, τινὰ ἀμαυροχρόμων καὶ τινα μετ' ἐγγαράκτου κοσμήσεως. Ἐκ τῶν μινυείων ὄστράκων ἀποκατεστάθη σχεδὸν ἀκέραιος σκύφος μεθ' ὑψηλῶν λαβῶν.

Τρεῖς ἄλλοι ἀνασκαφέντες τάφοι εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ πλακοειδῶν λίθων ἐκαλύπτοντο δὲ διὰ μεγάλων πλακῶν. Οἱ δύο ἐξ αὐτῶν ἀνάγονται εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν, διότι ἐντὸς αὐτῶν εὐρέθησαν περὶ τὰ 15 ὑστερογεωμετρικὰ ἀγγεῖα, σιδηροὶ ὀβελοὶ καὶ χαλκοὶ δακτύλιοι. Τὰ ἀγγεῖα εἶναι λεπτῆς κατασκευῆς σχετιζόνται δὲ πρὸς τὰ 3 μέχρι σήμερον γνωστὰ ἀγγεῖα τῆς Χαλανδρίτσας. Εἶναι δηλ. πιθανῶς ἔργα ἐγγωρίου ἐργαστηρίου. Ὁ τρίτος τάφος παρέσχε τεμάχια 2 σκύφων καὶ κορινθιακὴν πυξίδα νεωτέρου τύπου.

Τέλος ἐξηρευνήθησαν καὶ 2 μικρὰ σπήλαια, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον σαφῆ ἵχνη ἀρχαίας λατρείας — λαξεύσεις καὶ κόγχαι δι' ἀφιερῶματα. Ἐξηκριβώθη ὅτι ταῦτα ἐδημιουργήθησαν κατὰ μέγα μέρος διὰ λαξεύσεως τῶν ἐπιχωμάτων καὶ ὅτι ἡ ἐπίχωσις ἦτο πολὺ μικρά, δι' ὃ καὶ δὲν διεσώθησαν ἀρχαῖα εὐρήματα.

15. Ἐν Ἀργεῖ ἔσκαψεν ἡ Ἑταιρεία κατὰ τὸ 1952 διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Σερ. Χαριτωνίδη, ἐπωφεληθεῖσα τῆς ἀνορύξεως τῶν θεμελίων τῆς οἰκοδομῆς Μπερτζελέτου, 200 περίπου μέτρα ἀνατολικῶς τῆς κεντρικῆς πλατείας τῆς κωμοπόλεως.

Τέσσαρες τάφοι ἀνοιχθεῖσαι ἀπέδωσαν τάφους διαφόρων εἰδῶν ἦτοι : α) μέγιστον πίθον ὕψους περίπου 1,80 μ. περιέχοντα σκελετὸν παιδός. Κτερίσματα δὲν ὑπῆρχον πλὴν 2 χαλκῶν περονῶν καὶ μεγάλου ἀβαφοῦς ἀμφορέως καλύπτοντος τὸ στόμιον τοῦ πίθου. Ἡ ταφὴ αὕτη ἀνάγεται εἰς τὴν ὄριμον γεωμετρικὴν περίοδον, τῆς ὁποίας τεμάχιά τινα ὠραίων μεγάλων

ἀγγείων ἀνευρέθησαν παρὰ τὸν πίθον.

β) Γεωμετρικὴν πυρὰν χάριν τῆς ὁποίας εἶχε σκαφῆ εὐρύς, κυκλικὸς πιθανώτατα, λάκκος, τοῦ ὁποίου μέρος μόνον ἀπεκαλύφθη ἐν τῇ τάφῳ. Συνελέγησαν δ' ἐν αὐτῇ πολλὰ τεμάχια μετὰ παραστάσεων καὶ ἄλλης ἐνδιαφερούσης διακοσμῆσεως.

γ) Μικρὸν ὀρθογώνιον κτίσμα ἐν μέρει διὰ πλίνθων πορύνων καὶ ἐν μέρει δι' ἀργολιθοδομῆς κατεσκευασμένον. Ἰερὸν δὲν φαίνεται νὰ ἦτο, ἀνάγεται δὲ πιθανώτατα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου. Ἀσήμαντα εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ γενόμενα εὐρήματα: κέραμοι, ὄστρακα ἀγγείων, ὧν τινα μετ' ἐκτύπου διακοσμῆσεως, καὶ ἰδιαιτέρως ἀφθονοὶ ἀγνύθες, κωνικαὶ ἢ πυραμιδοειδεῖς. Μικρὰ λιθίνη ἀετωματικὴ ἐπιτύμβιος στήλη μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ 4ου αἰ. π. Χ. ΤΙΜΩΝΟΣ δὲν ἔκειτο κατὰ χώραν, φαίνεται δ' ὅτι προέρχεται ἐκ τάφου καταστραφέντος κατὰ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ μικροῦ κτίσματος.

Κατὰ τὴν Ν. Δ. γωνίαν τῆς οἰκοδομῆς ἀπεκαλύφθησαν λείψανα πλινθίνου κτίσματος τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς, οὔτινος μικρὸν μόνον τμήμα ἀνεσκάφη λόγῳ στενότητος χώρου. Ὁ χαρακτήρ ἢ τὸ σχέδιον τοῦ οἰκήματος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ καθορισθῆ. Πάντως ὅμως τοῦτο εἶχε καταστραφῆ διὰ πυρὸς πρὸ τοῦ τέλους τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου.

Πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων εἶχεν ἀνευρεθῆ μέγα ἀκέφαλον εἰδῶλιον (ὑψ. 0,40 μ.) θεᾶς (Κυβέλης) καθημένης ἐπὶ θρόνου περιβαλλομένου ὑπὸ λεόντων καὶ κρατούσης παιδίον, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνον τὸ κάτω μέρος. Εἶναι καλῆς τέχνης τοῦ 4ου πρὸς τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης εἶναι σημαντικὰ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς τοπογραφίας τοῦ ἀρχαίου Ἄργους.

16. Ἐν Μυκῆναις ἐξηκολούθησε καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Παπαδημητρίου ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἔξω τῆς ἀκροπόλεως καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ λεγομένου τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας ταφικοῦ περιβόλου, οὔτινος εἶχε πέρυσιν διαπιστωθῆ ἢ ὑπαρ-

Ξις. Αἱ δαπάναι τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης διετέθησαν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Φαρμά, παρηκολούθησε δ' αὐτάς καὶ συμβουλευτικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν καθηγητῶν κυρίων Κεραμοπούλλου, Μυλωνᾶ καὶ Μαρινάτου.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς διεπιστώθη ἀπολύτως ὅτι οἱ νέοι τάφοι περιεκλείοντο ὑπὸ περιβόλου ἔχοντος διάμετρον 27 περίπου μέτρων. Ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου τούτου ἔχει πάχος 1,55 μ. καὶ εἶναι σύγχρονος τῶν τάφων, ἀνήκει δηλαδὴ εἰς τὴν μεσοελλαδικὴν ἐποχὴν.

Ὁ περιβόλος τῶν τάφων κατεστράφη ἐν μέρει κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ δὴ κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λεγομένου θολωτοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας, ἐφαπτομένου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ περιβόλου.

Κατὰ δὲ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ περιβόλου ἀνεσκάφη μερικῶς τμῆμα καὶ δευτέρου κυκλικοῦ τοίχου βαίνοντος πρὸς βορρᾶν. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν νὰ πρόκειται περὶ παραρτήματος τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου καὶ δυνατὸν νὰ εὑρεθοῦν καὶ ἐδῶ νέοι τάφοι.

Ἄθικτον παρέμεινεν ἐξ ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ περιβόλου τὸ πρῶτον στρώμα τῆς ἐπιφανείας κατὰ τὴν βορείαν μόνον πλευρὰν. Εἰς βάθος 0,15-0,25 μ. ἀνευρέθη στρώμα ἐκ λατύπης πώρου λίθου, προερχόμενον ἐκ τῆς κατεργασίας τῶν πώρων λίθων τῆς πρὸς Ἀνατολὰς κειμένης κρήνης τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Δυνάμεθα οὕτω νὰ καθορίσωμεν ἀκριβῶς τὸ ἐπίπεδον τοῦ χώρου κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους.

Εἰς βάθος 0,50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἀνευρέθη, κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ κύκλου, βάσις μετὰ τμήματος ἐπιτυμβίας στήλης *in situ*. Δυνάμεθα οὕτω νὰ ὑπολογίσωμεν, ὅτι ἡ στήλη κατὰ τοὺς κλασσικοὺς καὶ μετακλασσικοὺς χρόνους δὲν θὰ εἶχεν ἐπιχωσθῆ πέρα τῶν 0,20 μ. περίπου καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἦτο ὄρατὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausανίου, ὥστε ὁ περιηγητὴς νὰ ἀναφέρῃ παρὰ τοὺς ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως τάφους τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν ὀπαδῶν του καὶ

τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ «ὀλίγον ἀπωτέρω τοῦ τείχους» τοὺς τάφους τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας.

Τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἐδράζεται ἡ στήλη, εἶναι κατὰ ταῦτα τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ ὑποδεικνυομένου δι' αὐτῆς τάφου, ὅστις δὲν ἀνεσκάφη ἀκόμη.

Οὐδὲν τεκμήριον ὑπάρχει, ὅτι ὁ κύκλος ὀλόκληρος ἀπετέλει τύμβον. Τοῦναντίον φαίνεται ὅτι ἐπὶ ἐκάστου τῶν τάφων ἐσχηματίζετο ἕξαρσις ἢ χαμηλὸς τύμβος, τὰ χώματα τοῦ ὁποίου συνεκρατοῦντο διὰ περιβόλου ἐκ μικρῶν πετρῶν, αἵτινες ὑπεδείκνυον καὶ τὴν περίμετρον τῶν τάφων. Ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐλαξεύθησαν οἱ τάφοι, ὑπάρχουν λελαξευμένοι αὐλακες δι' ἐπιταφίους πιθανῶς χοάς.

Ὁ κύκλος εἶναι πλήρης τάφων σκαπτῶν λακκοειδῶν, ἐξ ὧν ὁ μέγιστος τῶν μέχρι σήμερον ἀνασκαφέντων εἶναι ὁ Γ, ἔχων μῆκος 3,80 μ. καὶ πλάτος 2,80 μ.

Ὁ τάφος Β ἐστεγάζετο διὰ ξυλίνων δοκῶν, αἵτινες ἐστηρίζοντο ἐπὶ βαθμίδος σχηματιζομένης εἰς βάθος 0,90 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Περιεῖχεν ἓνα μόνον σκελετὸν καὶ εὐρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ δύο χρυσᾶ περιβραχιόνια καὶ ἑπτὰ πήλινα μεσοελλαδικὰ ΙΙΙ ἀγγεῖα.

Ὁ τάφος Γ ἦτο ὁ πλουσιώτερος πάντων. Ἐπ' αὐτοῦ εὐρέθησαν τεμάχια ἐξ ἐπιτυμβίας στήλης ἐκ πώρου λίθου μετὰ παραστάσεως κυνηγίου λεόντων.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ τάφου τούτου εἶναι ἐν μέρει διάφορος τῆς τοῦ Β τάφου. Οὕτω ἀντὶ τῆς ἐντὸς τοῦ βράχου λελαξευμένης βαθμίδος σχηματίζονται κατὰ τὰς δύο μακρὰς πλευρὰς τοῦ τάφου τοιχώρια ἐκ πετρῶν σχιστολίθου, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο αἱ δοκοὶ τοῦ καλύμματος. Αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ σχηματίζονται διὰ τοίχων ἐξ ὧμῶν πλίνθων. Περιεῖχε τέσσαρας σκελετοὺς ἐστραμμένους πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις, ἐξ οὗ συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ νεκροὶ δὲν εἶχον ὠρισμένην διεύθυνσιν. Ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τοῦ τάφου εὐρέθησαν πολλὰ ὄστρακα ἀγγείων, ἐξ ὧν κατέστη δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις πολλῶν ἀγγείων.

Πολλὰ ἐπίσης ὁλόκληρα πήλινα ἀγγεῖα εὐρέθησαν κατὰ τὸν πυθμένα τοῦ τάφου, ἐξ ὧν ὠραιοτάτη εἶναι μεγάλη πρόχους, ἀνήκουσα εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς μεσοελλαδικῆς περιόδου. Ἐκ ταύτης συμπεραίνει ὁ ἀνασκάψας ὅτι ἡ τελευταία ταφή ἐγένετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους, εἰς οὓς ἀνήκουν καὶ οἱ παλαιότεροι τῶν τάφων τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου τοῦ Schliemann.

Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ χαλκᾶ ξίφη καὶ ἐγχειρίδια, σφραγιδόλιθος μετὰ κεφαλῆς ἀνδρός, προσωπίς ἐξ ἠλέκτρου, χρυσᾶ κοσμήματα καὶ ἀγγεῖα, καθὼς καὶ ἄλλα ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ σκεύη καὶ δὴ καὶ χρυσοῦν κύπελλον.

Ὁ τάφος Δ (3,25 × 2,55 μ.) ἦτο κατεσκευασμένος ὡς ὁ τάφος Β ἀλλ' ἡ στέγη αὐτοῦ ὡς καὶ τῶν τάφων Γ καὶ Ε ἐσχηματίζετο διὰ πλακῶν ἐκ σχιστολίθου. Περιεῖχε τρεῖς νεκροὺς τὰ δ' ἐν αὐτῷ εὐρήματα ἦσαν πλουσιώτατα. Ἐκ τῶν πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα εὐρέθησαν ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων καὶ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ τάφου ἀναφέρω μόνον ἓνα τρίτον μικρὸν ἀμφορέα, ἀνήκοντα ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν Ι ἐποχὴν. Εὐρέθησαν ἐπίσης χαλκᾶ καὶ χρυσᾶ κτερίσματα ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ τάφου καὶ αἰχμαὶ βελῶν ἐκ πυριτολίθου, ἐξ αὐτοῦ δὲ προέρχεται καὶ ὠραιοτάτον χαλκοῦν ξίφος μετὰ χρυσοῦς λαβῆς καὶ μύκητος ἐλεφαντίνου. Ἡ λαβὴ φέρει παραστάσεις δύο κεφαλῶν δρακόντων.

Ὁ τάφος Ε δύναται νὰ ὀνομασθῇ «τάφος τῶν χαλκῶν». Ἡ κατασκευὴ ἦτο, ὡς καὶ ἡ τῶν λοιπῶν, διὰ τοιχαρίων, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο αἱ δοκοὶ τῆς στέγης σχηματιζομένης διὰ πλακῶν σχιστολίθου. Περιεῖχε ἓνα μόνον νεκρὸν συνεσταλμένον καὶ παρ' αὐτὸν ὄγκον ἐκ πολλῶν χρυσοῦν κοσμημάτων (διαδημάτων κλπ.). Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ πήλινα ἀγγεῖα καὶ τέσσαρα ὠραιοτάτα χαλκᾶ, ἐξ ὧν μέγας κρατῆρ, περιέχων χαλκῆν πρόχουν, κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον τοποθετημένα ὡς ἐν τῷ IV τάφῳ τοῦ Schliemann. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι οἱ δύο τάφοι ἦτοι ὁ IV τοῦ Schliemann καὶ ὁ ἰδικὸς μας Ε πρέπει

νά είναι σύγχρονοι.

Οί Ζ και Η τάφοι είναι μικροὶ σκαπτοὶ τάφοι, περιέχοντες ἀνά ἓνα ἕκαστος συνεσταλμένον νεκρὸν καὶ 7 μὲν ὁ Ζ, 5 δὲ ὁ Η πῆλινα μεσοελλαδικὰ ἀγγεῖα.

Ὁ Θ τάφος εὐρέθη σεσυλημένος.

Τέλος κατὰ τὴν νοτιάν πλευράν τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου καὶ τοῦ σχηματιζομένου ἐκεῖ ἀναλήμματος ἀνευρέθη θαλαμοειδῆς τάφος ἔχων διεύθυνσιν ἀπ' Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς. Καὶ ὁ τάφος ὁμῶς οὗτος εὐρέθη σεσυλημένος ἀπὸ τοὺς γεωμετρικοὺς ἤδη χρόνους. Ὁ δρόμος τοῦ τάφου ἔχει μῆκος 13 περίπου μέτρων καὶ πλάτος 1,80-2,10 μ. Ὁ θάλαμος δὲν ἀνεσκάφη ὁλόκληρος. Ἄνωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχον δύο κυκλικὰ γεωμετρικὰ κτίσματα, τῶν ὁποίων τὸν προορισμὸν ὁ ἀνασκάψας δὲν ἠδυνήθη εἰσεῖτι νὰ καθορίσῃ.

Πολλὰ γεωμετρικῶν χρόνων ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα εὐρέθησαν καὶ πλησίον αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου ἀλλ' εὐρήματα ἀρκετά, ὥστε νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς ἡ χρονολογία αὐτοῦ δὲν ἐγένοντο πλὴν ὀστράκων τινῶν, χαλκοῦ λέβητος καὶ ἄλλων τινῶν ἀσημάντων χρυσῶν. Ἐκ τούτων δὲ συνάγεται ὅτι ὁ τάφος ἀνήκει εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν IIIα περίοδον.

17. Μετὰ 12 ἐτῶν διακοπὴν ἐπανελήφθησαν τὸ 1952 αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἐν Πύλῳ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Μαρινάτου, ὅστις συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ἔρευναν τῶν μυκηναϊκῶν τάφων, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ μακαρίτης Κουρουνιώτης.

Ἡ ἔρευνα αὕτη ὑπῆρξε λίαν ἐνθαρρυντικὴ. Σημαντικαὶ συστάδες θαλαμοειδῶν τάφων καὶ ἀρκετοὶ θολωτοὶ ἀνεκαλύφθησαν εἰς εὐρείαν ἀκτῖνα περίξ τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ μεγαλυτέρα συστὰς εὐρέθη περὶ τὸ ἐν χιλιόμετρον πρὸς Β. τῆς κωμοπόλεως Χώρας, πέντε δὲ χιλιόμετρα περίπου ἀπὸ τοῦ ἀνακτόρου, εἰς θέσιν καλουμένην Βολιμίδα.

Ἡ θέσις αὕτη παρουσιάζει εἰς μεγάλην ἔκτασιν μαλακὸν πέτρωμα πώρου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐλαξεύοντο οἱ τάφοι. Κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἐκεῖ συνοικισμὸς ἀρκετὰ ἐκτεταμένος. Πολλοὶ ἐκ τῶν θαλαμωτῶν Μυκηναϊκῶν τάφων εἶχον ἀνακαλυφθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἴτε κατὰ τὴν λάξευσιν νεωτέρων λακκοειδῶν τάφων εἴτε καὶ ἄλλως. Ὑπάρχουν ἤδη ἐνδείξεις, ὅτι ἐντὸς ἐνὸς τοῦλάχιστον Μυκηναϊκοῦ τάφου ἠσκήθη λατρεία κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους. Τὸ ὄρος Αἰγάλεον ρίπτει τὴν σκιάν του ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω τοποθεσίας. Προφανῶς ἔνεκα τῶν ἐνταῦθα Μυκηναϊκῶν τάφων ἢ ἀρχαία ἐντοπία παράδοσις, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Στράβων, ἐτοποθέτει τὴν παλαιότητα Πύλου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰγαλέου ὄρους.

Ἐκ τῶν τάφων τούτων ἐκαθαρίθησαν ὀκτώ, οἵτινες, πλὴν ἐνὸς ἀσυλήτου, ὅστις εὐρέθη τυχαίως, ἦσαν πάντες ὄρατοὶ καὶ σεσυλημένοι ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μυλωνᾶ, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τοῦ κ. Μαρινάτου. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἐνδιαφέροντα. Ἀπεκαλύφθη ἤδη ὅτι μερικοὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι ΥΕ I περιόδου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀνυψώνει τὴν περιοχὴν τῆς Πύλου εἰς κέντρον ἐξ ἴσου ἀρχαῖον καὶ προφανῶς τόσον ἐνδιαφέρον, ὅπως καὶ τὸ Ἀργολικὸν πεδῖον. Τοῦτο δὲ διὰ πρώτην φορὰν σημειοῦται εἰς τὴν Δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ὅπου τὸ παλαιότερον μέχρι τοῦδε κέντρον ἦτο ὁ Κακόβατος.

Οἱ θαλαμωτοὶ τάφοι τῆς Πύλου παρουσιάζουσιν ἐνδιαφέροντα χαρακτηριστικά. Οἱ δρόμοι των εἶναι σχετικῶς βραχεῖς καὶ πλατεῖς, τὰ τοιχώματά των κάθετα, τὰ στόμια μικροῦ σχετικῶς βάθους. Οἱ θάλαμοι, ἄνευ ἐξαιρέσεως μέχρι τοῦδε, εἶναι κανονικοὶ κύκλοι εἰς τὸ δάπεδον καὶ λαξεύονται μὲ ἀπόλυτον κανονικότητα εἰς τὸ σχῆμα τῶν θολωτῶν τάφων. Τινὲς ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου λαξευμένοι εἰς τὸν βράχον, ἄλλων ὅμως τὸ ἀνώτατον μέρος τῆς θόλου φαίνεται νὰ ἦτο κτιστὸν διὰ λίθων. Τοιοῦτους τάφους μόνον ἐκ Κεφαλληνίας ἐγνω-

ρίζομεν μέχρι τοῦδε. Ἴσως μέλλει νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἰσήχθη ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὅτι τὸ ταξίδιον τοῦ Τηλεμάχου εἰς Πύλον εἶναι ἀπήχησις τοιούτων πατροπαραδότων σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο περιοχῶν.

Μερικοὶ ἐκ τῶν τάφων τῆς Πύλου εἶναι ΥΕ I, ἄλλοι δὲ ΥΕ II, πάντες ὁμως ἐχρησιμοποιοῦντο μέχρι τῆς ΥΕ III περιόδου. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων παρατηρήσεων προκύπτει, ὅτι οἱ παλαιότεροι νεκροὶ παρεμερίζοντο καὶ τὰ ὄσταν των, ὁμοῦ μετὰ τῶν κτερισμάτων, ὅσα δὲν ἀφηροῦντο, ἐτοποθετοῦντο ἐντὸς μικρῶν κυκλικῶν ἢ ἑλλειψοειδῶν βόθρων, σκαπτομένων κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ τάφου. Μόνον οἱ τελευταῖοι νεκροὶ εὐρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν των. Οὗτοι ἐτοποθετοῦντο ὕπτιοι καὶ ἐκτεταμένοι. Εἷς εἶχεν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν αἰδοίων. Ἄλλος εἶχε τοὺς πόδας ἐπαλλήλως τὸν ἀριστερὸν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ. Μία γυνὴ εἶχε τὴν δεξιὰν χεῖρα κανονικῶς τεταμένην παρὰ τὸ σῶμα, τὴν ἀριστερὰν ὁμως κεκαμμένην κατ' ὀρθὴν γωνίαν εἰς τὸν ἀγκῶνα μὲ τὴν παλάμην ὑπὲρ τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλίας.

Παρὰ τὴν ὠραιότητα καὶ ἐπιβλητικότητα τῶν τάφων, τὰ κτερίσματα πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶναι ἰδιαιτέρως πολύτιμα. Ὁ ἀσύλητος τάφος περιεῖχε περὶ τὰ 40 ΥΕ II καὶ ΥΕ III ἀγγεῖα, ἀλλὰ σχεδὸν τίποτε ἄλλο. Μερικοὶ ὁμως ἐκ τῶν σεσυλημένων τάφων παρέσχον ἐνδιαφέροντα ΥΕ I ἀγγεῖα. Δύο ἐξ αὐτῶν ἀπέδωκαν σειρὰν λιθίνων βελῶν ἐξ ὄψιανου, πυρίτου καὶ ἄλλων σκληρῶν λίθων. Ἰδίως τοῦ ἐνὸς τάφου τὰ βέλη εἶναι θαυμασίας διατηρήσεως. Πλησίον αὐτῶν ἀνεκαλύφθη καὶ πυρὴν ἐρυθροποῦ πυρίτου μὲ ἔκδηλα τὰ ἔχνη ἀποκοπῆς τῶν λεπίδων, τὰς ὁποίας εἶτα κατειργάζοντο εἰς βέλη. Οὕτω διὰ πρώτην φορὰν πιστοποιεῖται, ὅτι αἱ λίθιναι αἰχμαὶ βελῶν τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς δὲν εἰσήγοντο ἔξωθεν, ὡς συνήθως πιστεύεται καὶ γράφεται, ἀλλὰ κατεσκευάζοντο ἐν Ἑλλάδι.

Ἐλπίζεται ὅτι ἡ ἐρχομένη σκαφικὴ περίοδος, ὅποτε θὰ

ἀνασκαφῶσιν ἀσύλητοι τάφοι καὶ πιθανῶς εἷς ἢ δύο θολωτοί, θὰ συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα ἡμῶν. Δέον τέλος νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἰς ἓνα τῶν ἤδη σεσυλημένων τάφων παρατηρήθησαν σαφῆ ἴχνη Ἑλληνιστικῆς λατρείας. Ἐντὸς τοῦ δρόμου εἶχε κατὰ μέγαν πύρρον, εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθη ἀνάστροφος μεγάλη πηλίμη Ἑλληνιστικὴ λεκάνη. Εἰς τὸν δρόμον, ὡς καὶ εἰς τὸ στόμιον τοῦ τάφου (ὁ ὁποῖος δὲν ἐκαθαρίσθη εἰσέτι ὀλόκληρος), εὐρέθησαν ἀφθονα τεμάχια Ἑλληνιστικῶν κυπέλλων μετὰ διακοσμήσεων κισσοῦ καὶ ἄλλων θεμάτων διὰ κίτρινολεύκου πηκτοῦ χρώματος, τεμάχια μικρῶν μαγειρικῶν σκευῶν (χυτρῶν) τῆς αὐτῆς ἐποχῆς καὶ χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Ἄργου πιθανῶς.

18. Ἐν Μυστρᾷ διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Δρανδάκη ἀνεσκάφησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων οἱ ἑξῆς ναῖσκοι:

1) Ἐντὸς τοῦ φρουρίου Βιλλαρδουίνου δύο παρακείμενοι ναῖσκοι. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ παλαιότερου εὐρέθησαν τεμάχια τινα.

2) Ὁσαύτως ἐντὸς τοῦ Φρουρίου ἐκαθαρίσθη ἡ ἀψὶς τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἀρχοντικοῦ. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο δὲν εἶχε μέχρι τοῦδε σημειωθῇ.

3) Ἐξω τοῦ Φρουρίου καὶ ὑπὸ τὴν πύλην αὐτοῦ ἐπεσημάνθη καὶ ἀνεσκάφη ἄλλος ναῖσκος, ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε δεξαμενὴ.

4) Ἐκαθαρίσθη ὁ ὀπισθεν τοῦ Ἁγίου Νικολάου σταυρεπίστεγος ναῖσκος.

5) Ὁ ὑπερθεν καὶ ἐκτὸς τῆς Μονῆς Παντανάσσης ναὸς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.

6) Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ὑπὸ τὸ ἱερόν αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη καὶ ἐκαθαρίσθη θολωτόν ποτε ἐγκάρσιον ὑπόγειον. Ἐν αὐτῷ εὐρέθησαν τεμάχια τοιχογραφιῶν, ἀργυρᾶ κανδήλα, καὶ πολλὰ ὄστα. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ παρ' αὐτὸν ἐκαθαρίσθησαν 8 τάφοι.

7) Ὁ φερόμενος ὡς ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν, Ν.Α. αὐτοῦ δεξαμενὴ καὶ ἐν τῷ ναῷ καὶ περίξ αὐτοῦ 10 τάφοι. Ἐν τῇ προθέσει εὐρέθη πλάξ μετὰ τὴν ἔκτυπον κτητορικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐπισημανθέντες ἀνεσκάφησαν οἱ κάτωθι τρεῖς, ἄγνωστοι μέχρι τοῦδε ναῖσκοι, ἦτοι :

8) Ὑπερθεν τῆς τέως οἰκίας (πύργου) Χρόνη ναῖδριον, οὗ τὸ δάπεδον κοσμεῖται διὰ μαρμαροθετήματος.

9) Ἐγγὺς αὐτοῦ ἄλλο παρεκκλήσιον. Εὐρέθησαν ἐν αὐτῷ τεμάχια τοιχογραφιῶν καὶ εἰς ἓνα ἐκ τῶν 6 ἀνασκαφέντων τάφων χάλκινον βυζαντινὸν θυμιατήριον (κατσί) καὶ

10) Ναῖσκος ἀριστερὰ τῆς μεταγενεστέρας πύλης, δι' ἧς εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐξωτέραν αὐλὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Εἰς τὸν Ν. τοῖχον αὐτοῦ εὐρέθη τμήμα τοιχογραφίας μεταγενεστέρων χρόνων.

19. Ἐν Χίφ ἔσκαψεν ἡ Ἐταιρεία διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Κοντολέοντος εἰς τὴν συνοικίαν «Ριζάρη» τῆς πόλεως. Ἐνταῦθα ἐντὸς μικροῦ ὀρθογωνίου χώρου ἀπεκαλύφθη, ἀνέπαφον σχεδόν, τμήμα νεκροταφείου τοῦ τέλους τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν Α. πλευρὰν ἔκειντο δύο πώρινοι σαρκοφάγοι μετὰ κατεύθυνσιν Α-Δ καθὼς καὶ τρίτη εὐρεθεῖσα κατεστραμμένη ἀλλὰ μετὰ κατεύθυνσιν Β-Ν. Τετάρτη σαρκοφάγος ἔκειτο εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ χώρου, μικρότερα, ἐκ πλακῶν πώρου — ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἦσαν μονόλιθοι. Τὰ ἐντὸς τῶν σαρκοφάγων ἀγγελῖα ἦσαν κυρίως ὑδρῖαι. Ἀκριβῶς ὀπισθεν τῶν σαρκοφάγων τῆς Α πλευρᾶς ἐξετείνεται μεγάλη πυρὰ καὶ περίξ αὐτῆς ὀκτὼ τάφοι καύσεως, ἕξ πίθοι καὶ δύο ἀμφορεῖς, περιέχοντες ἐκτὸς τῆς τέφρας καὶ μικρὰ ἀγγελῖα.

Ὑπερθεν τῶν τάφων ὑπῆρχε στρώμα 50 ἐκ. περιέχον κυρίως ὀλίγα ὑστερογεωμετρικὰ καὶ πολλὰ «γιακὰ» ὄστρακα θραύσματα ἀγγείων ἄλλων κατηγοριῶν ἦσαν ἐλάχιστα. Ἡ ἀνωθεν τοῦ στρώματος τούτου ἐπίχωσις ἦτο ἀνάμικτος.

Εἰς τὴν περίξ περιοχὴν — δυστυχῶς λίαν κατωκημένην, ἡ

κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπέκτασις τῆς ἐρεῦνης οὐδὲν ἀνέπαφον τμῆμα τοῦ νεκροταφείου ἀπεκάλυψε· μολονότι ἡ ἐπίχωσις ἦτο πλουσιωτάτη εἰς ὄστρακα μέχρι καὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου εἰς βάθος 5 μ. κατὰ περιοχὴν. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ὑπῆρχε στρωματογραφικὴ διάκρισις. Παρὰ ταῦτα τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα ἀποτελοῦν σημαντικὴν συμβολὴν διὰ τὴν χιακὴν κεραμικὴν λόγῳ τῆς ἀνευρέσεως πλουσίας σειρᾶς ὑστερογεωμετρικῶν ἀγγείων ἀποτελούντων σαφῆ προβαθμίδα τῶν «χιακῶν» ἀγγείων τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου. Ἐξ ἄλλων κατηγοριῶν πλούσια εἶναι τὰ τεμάχια τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων καθὼς καὶ ἐνδιαφέροντα ἑλληνιστικὰ ὄστρακα. Ἐκτὸς τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν ἐπίσης εἰδῶλια, λύχνοι, κέρνοι, ἀγνύθες κ.τ.δ.

20. Ἐν Τήνῳ ἡ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐφόρου κ. Κοντολέοντος συνεχισθεῖσα κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ «Ξώμπουργου» ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι πρόκειται περὶ πολισματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκμὴ πίπτει εἰς τοὺς ἀρχαῖκούς κυρίως χρόνους.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις ἱεροῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα καὶ ἱκανοποιητικῶς διατηρουμένου.

Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων παρατακτικῶς κειμένων ὀρθογωνίων χώρων ἐχόντων τὴν εἴσοδον εἰς τὴν νοτιὰν πλευράν. Περισσότερον ἐνδιαφέρον εἶναι ὁ τρίτος ἐξ ἀριστερῶν χώρος, ὅστις περικλείει ναῖσκον (2,80 × 4,20) ἐκ σηκοῦ καὶ προδόμου κτιστοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ οὐδὲν σχετικὸν πρὸς τὴν λατρείαν εὑρέθη. Τὸ παρ' αὐτὸν διαμέρισμα εἶναι ἐπίσης λατρευτικοῦ χαρακτῆρος, ὡς δεικνύει ἡ πλήρης τέφρα εὑρεθεῖσα ἐσχάρα, ἣτις κεῖται παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον. Πλησίον τῆς ἐσχάρας ἔκειτο μικρὰ κιονόμορφος βάσις μαρμαρίνη. Τὰ ἀναθήματα εὑρίσκοντο κυρίως ἐντὸς τῶν δύο μικρῶν δωματίων τοῦ τετάρτου χώρου: εἰς τὸ βόρειον κατὰ τὰς δύο γωνίας ἦσαν δύο μεγάλοι πίθοι μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως· τοῦ πρώτου λείπει τὸ ἀνώτερον μέρος. Σῶζεται ὅμως ἡ κατωτέρα ζώνη κοσμουμένη δι' ὀκτῶ ἵππων καὶ μικρὸν μέρος τῆς ἀνωτέρας ἣτις,

ὡς δεικνύουσι τὰ σωζόμενα ἔχνη, ἐκοσμεῖτο διὰ σειρᾶς ἀρμάτων. Ὁ δεύτερος πίθος, ὅστις ἀνασυνεκροτήθη σχεδὸν ἄρτιος, φέρει καθαρῶς γραμμικὴν διακόσμησιν: ἦτοι εἰς τὸν λαιμὸν πέντε ζώνας κοσμουμένας ἐναλλάξ· διὰ μαιάνδρου καὶ τεθλασμένης γραμμῆς, ἐκ τῶν γωνιῶν τῆς ὁποίας ἐκφύονται ἐναλλάξ πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἀγκιστροειδῆ κοσμήματα. Ἄνευρέθησαν ἐπίσης γυναικεῖαι προτομαὶ καὶ ἀγγεῖα ἢ τεμάχια ἀγγείων ἀνήκοντα μέχρι τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ κατὰ χώραν ἀνεύρεσις τῶν ἀναγλύφων πίθων παρέχει ἀσφαλὲς χρονολογικὸν τεκμήριον. Οἱ πίθοι ἀνήκουν τὸ βραδύτερον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰῶνος, ἐνῶ ἄλλα γραπτὰ ὄστρακα εἶναι ἀκόμη σαφῶς γεωμετρικά.

Τὸ δάπεδον τοῦ ναῖσκου καλύπτεται ὑπὸ χονδροῦ μωσαϊκοῦ ἐξ ἄδρων τεμαχίων λατύπης μαρμάρου· τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐπιχρίσματος· ὅμοιον ἐπίχρισμα ἐκάλυπτε καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν μικρὰν ἐπιμήκη αὐλήν, ἣτις ἐκτείνεται ἔξωθεν τοῦ ναῖσκου καὶ τοῦ παρ' αὐτὸν οἴκου. Ἡ εἴσοδος καὶ τῶν δύο ἦτο διαμορφωμένη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τοῦτο εἶναι μία περαιτέρω ἔνδειξις, ὅτι καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ παρ' αὐτὸν οἶκος εἶχον λατρευτικὸν χαρακτήρα.

Ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις: δύο οἴκοι λατρείας, ἢ παρ' αὐτοὺς ὑπαρξίς ἄλλων οἴκων πείθουν ὅτι πρόκειται περὶ λατρευτικῆς ἰδιομορφίας. Ἡ λατρεία ἦτο χθονίας φύσεως, ὡς δεικνύει ἢ ἐσχάρα, καὶ ἢ θεότης γυναικεία. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἔχει περατωθῆ ἀκόμη — ἢ θεότης ὅμως, ἣτις ἐλατρεύετο ἐνταῦθα, ἦτο πιθανῶς ἢ Δημήτηρ. Εἶναι δ' ἄλλως γνωστὸν πόσον διαδομένη ἦτο ἡ λατρεία τῆς θεᾶς ταύτης εἰς τὰς νήσους.

Γενικῶς ἢ ἀνεύρεσις τοῦ ἱεροῦ τούτου εἶναι ἐνδιαφέρουσα λόγῳ τῶν πρωτῶν χρόνων, εἰς οὓς τοῦτο ἀνήκει. Ἐκ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων μόνον ἐκ τῆς Δήλου ἔχομεν ναοὺς σχεδὸν συγχρόνους (Ἀρτεμίσιον, Δητῶν, Ἡραῖον), Ἰερὸν δὲ μετ' ἐσχάρας πρῶτον τώρα γνωρίζομεν ἐκ τῶν Κυκλάδων. Ὡς δ' εἶπο-

μεν ἢ τοποθέτησις ταύτης οὐχὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἀλλ' εἰς τὸν παραπλεύρως οἶκον, ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς λόγους λατρείας.

Τὸ περιγραφὲν ἱερόν τοῦτο κεῖται περὶ τὰ 100 μ. δυτικώτερον τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος, μὲ τὸ ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει ἢ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. Δυστυχῶς λόγῳ τῆς ἐκτάσεως τούτου ἀπὸ Β πρὸς Ν ἦτοι κατὰ τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ λόφου, ἢ διατήρησις, ἰδίᾳ εἰς τὸ χαμηλότερον μείζον τμήμα, εἶναι λίαν ἔλλιπής. Πρόκειται ὅπωςδήποτε περὶ εὐμεγέθους οἰκοδομήματος πλάτους 14 μ. καὶ μήκους ὑπὲρ τὰ 15 μ.

Εἰς τὸ βόρειον, ἀνώτερον, τμήμα ἐφάνη σαφῶς ἡ διάκρισις τριῶν παρακειμένων χώρων, τῶν ὁποίων σφύζονται μέχρι 0,80 μ. ὕψους οἱ τοῖχοι τῆς ἀνωδομῆς. Εἰς τὸ κατώτερον σφύζονται μόνον αἱ θεμελιώσεις ἐγκαρσίων τοίχων, οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀναλήμματα τῆς γενομένης ἐπιχώσεως διὰ τὴν πρὸς νότον προέκτασιν.

Ἡ τοιχοδομία τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ἱεροῦ, ὅμοια δὲ καὶ τὰ ἐκ τούτου εὐρήματα. Ὅθεν εἰς τὴν πρώτην τουλάχιστον περίοδον αὐτοῦ εἶναι σύγχρονον πρὸς τὸ Ἱερόν. Αἱ διαστάσεις τούτου δεικνύουν, ὅτι ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται περὶ ἰδιωτικῆς χρήσεως οἰκοδομήματος.

Τέλος εἰς τὴν πόλιν τῆς Τήνου, ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἀπεκαλύφθη τὸ θεμέλιον ναοῦ, τοῦ ὁποίου παρουσιάζω τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς κρηπίδος. Κατὰ τὴν σκαφὴν ἤλθεν εἰς φῶς καὶ ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους πηλίνη κεφαλὴ μὲ ἀτημέλητον τὴν κόμην, πιθανώτατα προερχομένη ἐκ τινος ἀκρωτηρίου τοῦ ναοῦ.

21. Ἐν Ρόδῳ συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία τὴν πέρυσιν ἐγκαινισθεῖσαν ἀνασκαφὴν αὐτῆς διὰ τοῦ ἐφόρου κ.Ι. Κοντῆ καὶ τῶν ἐπιμελητῶν Γ. Δοντᾶ καὶ Π. Λαζαρίδου. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀκροπόλεως ἐξερευνήθη εἰς μῆκος 80 μ. ἡ βόρειος πλευρὰ κτίσματος κειμένου πρὸς Α. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος καὶ τοῦ Διὸς Πολιεύς. Τὸ θεμέλιον κάμπτεται πρὸς βορρᾶν, εἰς μῆ-

κος 18 μ., συνεχιζόμενον ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν. Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ μήκους του εὐρέθη ἐξέχον τὸ θεμέλιον ἐπιβλητικῆς κλίμακος, τῆς ἐπισήμου προφανῶς εἰσόδου τοῦ ἀγνώστου μέχρι τοῦδε προορισμοῦ ὀρθογωνίου τούτου κτηρίου, ὅπερ, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων πωρίνων δωρικῶν κιόνων, ἦτο δωρικοῦ ρυθμοῦ. Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι καὶ ἡ εὐρεσις πωροπλίνθων μετ' ἐξωγραφημένων καὶ πλαστικῶν κονιαμάτων τῆς λεγομένης ἀ' πομπηϊανῆς τεχνοτροπίας.

Κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως γενομένης ἐργασίας τακτοποιήσεως εὐρέθησαν καὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν ἡ χρονολογία κυμαίνεται μεταξὺ τοῦ Α' π. Χ. καὶ τοῦ Ι' μ. Χ. αἰῶνος.

Ἄλλη σκαφή ἐγένετο παρὰ τὴν μέσην περιοχὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ πρὸς Ἄν. τοῦ Σταδίου, καθ' ἣν ἀπεκαλύφθη θεμέλιον 40 περίπου μ. μήκους, ἴσως ὁ στυλοβάτης στοᾶς τινος, νοτίως δὲ τούτου καὶ εἰς ἀπόστασιν 12 μ. ἕτερον θεμέλιον καὶ πολλὰ δωρικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη: σφόνδυλοι, κιονόκρανα, τρίγλυφος, γεῖσον ἄλλα καὶ ἰωνικοὶ κορμοὶ καὶ κιονόκρανον.

Εἰς τὴν ὁδὸν Διαγοριδῶν, ἣτις φέρει εἰς τὸ στάδιον καὶ τὴν ἀκρόπολιν, ἀπεκαλύφθη τμήμα κτιστῆς ὀρθογωνίου ἑλληνιστικῆς ὑπονόμου με ἰσοδόμους τὰς παρεῖας καὶ ὀριζοντίας πωροπλίνθους ὡς καλύμματα.

Ἄλλο μέγα ἑλληνιστικὸν κτίσμα εὐρέθη εἰς τὴν Ν. περιοχὴν, παρὰ τὸ παλαιὸν Βενετόκλειον, τοῦ ὁποίου διακρίνονται 3 οἰκοδομικαὶ περιόδοι. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια κεχρωσμένου κονιάματος τῆς ἀ' πομπηϊανῆς τεχνοτροπίας, ἐφ' ὧν παρατηρεῖται ὑποτυπώδης δήλωσις πλίνθων δι' ἐγγαράξεως, ὡς καὶ πλαστικά κυμάτια ἐξωγραφημένα διὰ πλοχμῶν πρασίνου καὶ ἐρυθροῦ χρώματος.

Ἐντὸς τῶν μεσαιωνικῶν τειχῶν ἀνεξητήθησαν τὰ λείψανα βομβαρδισθείσης ἐκκλησίας, ἧς ἐξηκριβώθη τὸ ἐν σχήματι ἐλευθέρου σταυροῦ σχέδιον καὶ ἔχνη τοιχογραφιῶν, μετ' ἐπιγραφῆς λεγούσης: δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Εἰρήνης τῆς

Βάρενας. Ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι αὐστηρῶς πρὸς Ἀνατολὰς ἐστραμμένη.

Εἰς τὰς ἐπιχώσεις ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἐρευνηθέντων χώρων εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια ὀξυπυθμένων ἀμφορέων ὡς καὶ 316 μετὰ σφραγίδων λαβαί, ὧν αἱ πλεῖσται ροδιακῶν ἀμφορέων, τινὲς Κνιδίων καὶ ἄλλαι Κῶων.

Μία τούτων λέγει: Ἐπὶ Ἐπιχάρμου, ἄλλη δὲ Ἐπὶ Ἰερέως Ἐπιχάρμου.

Εἰς τὸ Βενετόκλειον εὐρέθησαν καὶ ἀγγεῖα μελαμβραφῆ μετ' ἐντύπου διακοσμήσεως ἀνθεμίων, πολλὰ δείγματα ἑλληνιστικῆς κεραμεικῆς, terrae sigillatae, ἀγνύθες, εἰδώλια καὶ ἄλλα μεταγενεστέρων Ρωμαϊκῶν χρόνων ἀγγεῖα, ὡς καὶ βυζαντινὰ πινάκια μὲ παραστάσεις ζώων.

Μεταξὺ τῶν παρὰ τὴν ἀκρόπολιν νυμφαίων γενομένων εὐρημάτων ἀξιοσημείωτος εἶναι δελφὶς ἑλληνιστικῶν χρόνων διατηρῶν τὴν ἑγχρωμον αὐτοῦ διακόσμησιν.

22. Ἐν Βαθυπέτρῳ παρὰ τὰς Ἀρχάνας τῆς Κρήτης συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Μαρινάτου τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ἰδίᾳ τὴν μερικὴν διὰ τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ ἀναστήλωσιν καὶ στερέωσιν τοῦ μικροῦ ἀνακτόρου. Ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι ἔγιναν εἰς τὴν ἀποθήκην, τῆς ὁποίας οἱ τοῖχοι ὑψώθησαν καὶ ἐγένετο στέγη ἐκ μπετόν. Τῆς παρακειμένης Δυτικῆς κόγχης οἱ τοῖχοι ὑψώθησαν διὰ τῶν πελεκητῶν πελωρίων λίθων τῆς μέχρῃς ὕψους 2 μέτρων. Ἐπίσης ἀνεκτίσθη καὶ ἡ ἀποθήκη τῶν πεσσῶν, ἐστεγάσθη δὲ καὶ ὀλόκληρον τὸ διαμέρισμα τοῦ στεμφυλοπιεστηρίου. Τὰ δοχεῖα τοῦ πιεστηρίου τούτου, ἀφαιρεθέντα ἵνα καθαρισθοῦν καὶ συγκολληθοῦν, ἐπανετέθησαν εἰς τὴν θέσιν των, ὥστε σήμερον ἔχομεν μίαν ζωντανὴν εἰκόνα τῆς παλαιοτάτης πλήρους γεωργικῆς ἐγκαταστάσεως ἐπὶ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους. Ἐν τῷ πιεστηρίῳ εὐρέθη καὶ τυφλόστομος ἀμφορεύς. Ἡ σκαφικὴ ἔρευνα ἐξετάθη πρὸς Ἀνατολὰς, ὅπου προσεδοκᾶτο ἡ ἀνακάλυψις κεραμικοῦ κλιβάνου.

Ἐντὶ ὅμως τούτου μία νέα συνοικία ἤλθεν εἰς φῶς κατὰ τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ Μεγάρου. Ἀποτελεῖται δ' αὕτη ἐκ πολλῶν δωμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεσκάφησαν ἤδη τέσσαρα μεθ' ἑνὸς διαδρόμου. Ἡ συγκοινωνία τῆς νέας συνοικίας πρὸς τὸ κυρίως μέγαρον ἐξυπηρετεῖτο διὰ τοῦ «νοτίου διαδρόμου», ὅστις ἔχει μῆκος 35 μέτρων.

Ἡ νέα συνοικία εἶχε καὶ ἄνω πάτωμα τὰ δὲ διατηρούμενα ἰσόγεια ἐχρησίμευον πρὸς βοηθητικὰς χρήσεις. Ἐν ἑξ αὐτῶν φέρεται τέσσαρας μικροὺς θησαυροὺς («κασέλλες») ἐξ ὀρθίων πλακῶν. Παραπλεύρως ἀνευρέθησαν δύο λίθινα, σχεδὸν κωνικοῦ σχήματος, σκευὴ κατὰ τὸ ἥμισυ κεχωσμένα ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, τὰ ὅποια ἴσως ἦσαν ὑπεροί, ἂν καὶ τὸ ἐν φαίνεται νὰ ἦτο ἀρχῆθεν διάτρητον εἰς τὸν πυθμένα. Ἐν νοτιώτερον δωμάτιον ἦτο τὸ μαγειρεῖον. Τρεῖς ἐστὶν διατηροῦνται ἀκόμη καλῶς, ἀποτελούμεναι ἐκ πηλοῦ. Ἡ μία ἔχει σχῆμα ἐλλειψοειδὲς καὶ φαίνεται νὰ ἦτο μᾶλλον μικρὸς ἰπνός (φοῦρνος), αἱ ἄλλαι δύο ἔχουν ὀρθογώνιον σχῆμα, παραπλεύρως δ' αὐτῶν ὑπάρχει εἶδος σκάφης ἡμικυλινδρική, ἀποτελουμένης ἐκ τεμαχίων πίθων ἐστερεωμένων ἐπὶ ὑποστρώματος πηλοῦ. Τὸν βοηθητικὸν χαρακτῆρα τῆς συνοικίας ταύτης ἀποδεικνύουν καὶ τὰ κινητὰ εὐρήματα, ἀποτελούμενα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀγράφου κεραμεικῆς καθημερινῆς χρήσεως. Εὐρέθη ὅμως καὶ χρυσοῦν ἐνώτιον εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα, προφανῶς προερχόμενον ἐκ τῶν ἄνω πατωμάτων. Ἀποτελεῖται ἐξ ἐλλειψοειδοῦς κρίκου, ἀφ' οὗ κρέματα κοκκιωτὴ διακόσμησις ἐν εἴδει σταφυλῆς.

Ἐκ τοῦ ὑπολοίπου μεγάρου ἀνεσκάφη ἡ μεγάλη μετὰ δύο πεσσῶν ἀποθήκη, ἣτις περιεῖχε 16 μεγάλους πίθους. Καὶ εἰς τὸ δάπεδον καὶ ἐντὸς πολλῶν πίθων εὐρέθησαν ὄγκολιθοὶ καὶ ἄφθονος γραπτὴ κεραμεικὴ, ἐκ κατακρημνίσεως ἀπὸ τοῦ ἄνω πατώματος, τὸ ὅποῖον ἐβεβαιώθη ἐφέτος ὅτι ὑπῆρχεν. Ἡ κεραμεικὴ ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πρώϊμον φυτικὸν ρυθμόν (YM Ia). Τὰ ἀγγεῖα εἶναι κατὰ μεγάλην πλειονότητα

ἄωτα καὶ μόνωτα κύπελλα, τὰ τελευταῖα τοῦ λεγομένου τύπου Βαφειοῦ, μετ' ἀναγλύφου αὐλακος περίπου κατὰ τὸ μέσον.

Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον ἀρχιτεκτονικὸν εὕρημα τῆς ἐφετεινῆς περιόδου ὑπῆρξεν ἱερὸν ἐντὸς τῆς κεντρικῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποίου μόνον τὰ κατώτατα θεμέλια διατηροῦνται. Ἦτο ἐλαφρὰ κατασκευὴ ἐκ μικρῶν λίθων, συνισταμένη ἐξ ἐνὸς μεσαίου καὶ βαθυτέρου διαμερίσματος καὶ δύο πλευρικῶν, τὰ ὅποια εἶναι βραχύτερα. Καὶ τὰ τρία διαμερίσματα εἶναι ἀβαθῆ καὶ μόνον ὡς προσκυνητήρια (shrines) δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν. Οὕτω κατέχομεν ἐπὶ τέλους τὸ πρῶτον Μινωϊκὸν ἱερὸν, περὶ τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον δὲν ἐγνωρίζομεν τί εἶδους κάτοψιν εἶχε. Μόνον τὰς προσόψεις ἐγνωρίζομεν ἐκ μικρογραφιῶν καὶ ἄλλων τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ, χρυσῶν ἐλασμάτων ἐκ τοῦ III βασιλικοῦ λάκκου τῶν Μυκηνῶν. Τὸ ἱερὸν τοῦτο τοῦ Βαθυπέτρου εὐρίσκεται κατὰ τὸν ἄξονα τῆς κεντρικῆς αἰθούσης, ἥτις ἠνοιγετο πρὸς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν μὲ τρεῖς κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ὁ μεσαῖος κίων εὐρίσκεται ἀκριβῶς ἔναντι τοῦ κεντρικοῦ διαμερίσματος τοῦ ἱεροῦ, πρὸς Ἀνατολὰς, ἐνῶ πρὸς Δυσμὰς, εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν εὐρίσκεται ἡ δυτικὴ κόγχη καὶ τὸ ὄπισθεν αὐτῆς ἱερὸν θησαυροφυλάκιον. Τὸ ἡμισυ λιθίνου διπλοῦ κέρατος, τὸ ὁποῖον εὐρέθη πρὸ τοῦ ἱεροῦ, δὲν ἀφήνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ οἰκοδομήματος.

23. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐξετέλεσε κατὰ τὸ ἔτος 1952 διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης κ. Καλοκύρη τὴν στερέωσιν τῶν κτηρίων καὶ τοιχογραφιῶν ἀπὸ 13ου ἕως 16ου αἰῶνος τῶν κάτωθι ναῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου Ρεθύμνου Κρήτης. Παναγίας εἰς χωρίον Θρόνος, Ἀγίου Ὀνουφρίου εἰς χωρίον Γέννα, Ἀγίου Ἰωάννου «στὸ Σπήλιο» εἰς Καλογέρου, Παναγίας εἰς χωρίον Λαμπιῶτες καὶ Ἀγίου Ἰωάννου εἰς ἔξω χωρίον Νεὺς Ἀμάρι.

Σὰς ἐπιδεικνύω δύο ἀπὸ τὰς καθαρισθείσας τοιχογραφίας

τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας χωρίου Θρόνου. Ἡ πρώτη εἰκονίζει τὸ ἕτερον τῶν ἡμιχορίων τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς Ἀναλήψεως συνοδευομένων ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἡ δὲ δευτέρα τὸν Χριστὸν εὐλογοῦντα ἐκ τῆς αὐτῆς σκηνῆς τῆς Ἀναλήψεως ἐντὸς ἐλλειψοειδοῦς δόξης φερομένης ὑπὸ ἀγγέλων. Αἱ εἰκόνες εἶναι αὐστηρᾶς μοναχικῆς τεχνοτροπίας ἀνάγονται δὲ πιθανῶς εἰς τὸν 13ον μ. Χ. αἰῶνα.

24. Ἐν Ἐπισκοπῇ Πεδιάδος Κρήτης ἔσκαψεν ἡ Ἐταιρεία διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος 1) λαξευτὸν τάφον μετὰ δρόμου εἰς θέσιν Καλυβότοπος, διατηρούμενον ὀλόκληρον καὶ περιέχοντα δύο κιβωτισχίμους λάρνακας ΥΕ III, τῶν ὁποίων ἡ μία εὐρέθη ἀνέπαφος. Τὰ κτερίσματα ἦσαν ὀλίγα: χαλκοῦς σκύφος μὲ δύο ὀριζοντίας λαβὰς καὶ καθέτους ἀκρεμόνας, ξυράφιον καὶ μαχαίριον καὶ πηλινά τινα ἀγγεῖα.

2) Εἰς θέσιν Κεφάλια τάφους ἀποτελοῦντας μικρὰς συστάδας. Ἡ πρώτη συστὰς τῶν τάφων ἦτο μᾶλλον πτωχὴ εἰς κτερίσματα. Ἐκ τῶν γενομένων ἐνταῦθα εὐρημάτων ἀγγεῖων καὶ σκευῶν ἀξιόλογος εἶναι μικρὰ πηλίνη ἐλλειψοειδῆς διακόσμητος πυξίς, λίθινον καλυκόσχημον ἀγγεῖον καὶ τινες πηλινὰ προχοῖσκα. Ἄνευρέθησαν ὅμως ἱκανὰ ψῆφοι ὄρων, σφονδύλια, ἀμυγδαλοειδεῖς καὶ φακοειδεῖς σφραγιδόλιθοι, μικρὸν χρυσοῦν ἐνώτιον καὶ ψῆφος εἰς μορφὴν περικεφαλαίας μὲ παρωτίδας καὶ μέγα ἐλισσόμενον λοφίον.

Ὁ τάφος τῆς 2ας συστάδος διασώζει ὀλόκληρον τὸν πεταλοειδοῦς σχήματος θάλαμον μὲ τὴν βαθμιδωτὴν του πρόσβασιν καὶ τὰ ἐκατέρωθεν ταύτης πεζούλια, ἐφαίνεται δὲ δίδυμος δηλ. μὲ δεύτερον θάλαμον ἔχοντα χωριστὴν κλιμακωτὴν πρόσβασιν. Ἡ τρίτη τέλος συστὰς ὀλίγον ἀπωτέρω παρουσίασε μικροὺς θαλάμους.

3) Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν Κεφάλια ἀνεσκάφησαν τρεῖς σιροὶ φρεατόσχημοι, τῶν ὁποίων ὁ εἰς διηρῦνετο πρὸς τὰ κάτω. Βυζαντινά τινα ἀγγεῖα, σιδηροῦς λύχνος, μαχαίριον καὶ κώδων

τράγου ἀποδεικνύουσι τὴν χρῆσίν του κατὰ τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Σταμνιοὶ καὶ εἰς θέσιν Παλιάλωνα ἐξηρευνήθησαν πέντε συνολικῶς τάφοι. Τούτων ὁ πρῶτος σώζεται ὁλόκληρος, ὅπως καὶ ὁ δρόμος μετὰ τὴν εἴσοδον, εἶναι δὲ σχήματος σχεδὸν πεταλοειδοῦς. Σαρκοφάγοι, ὡς βεβαιοὶ ὁ ἀνασκάψας ἰδιώτης, δὲν ὑπῆρχον. Τὰ παραδοθέντα κτερίσματα εἶναι εἰς λίθινος κέρνος μετὰ πέντε δοχεῖα καὶ τρητὰς ἀποφύσεις ἀναρτήσεως, ἓν μέγα λίθινον κυλινδρικὸν ἀγγεῖον μετὰ κάλυμμα καὶ ψευδόστομος διακόσμητος ἀμφορεὺς κοινοῦ τύπου. Ἐκ τῶν ἄλλων τεσσάρων ἀνασκαφέντων τάφων σημαντικώτεροι ἦσαν δύο, ὧν ὁ εἰς εἶχε τετράγωνον θάλαμον, κανονικὸν δρόμον καὶ εἴσοδον φρασσομένην διὰ φράγματος λίθων, περιεῖχε δὲ τρεῖς ταφὰς συνοδευομένας ὑπὸ δεκαεὶ ἀγγείων πηλίνων ΥΜ ΙΙΙ, ἑνὸς χαλκοῦ, δύο ξυραφίων, ἑνὸς ἐγγχειριδίου, μιᾶς τριχολαβίδος καὶ 2 αἰχμῶν δοράτων.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐφόρου κ. Πλάτωνος ἔσκαψεν ἡ Ἑταιρεία καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας. Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη εἶχεν ὡς κέντρα τὸ Πισκοκέφαλον καὶ τὰ Ἀγλάδια.

Καὶ δὴ 1) ἀνεσκάφη ὁ ἀποθέτης τοῦ ΜΜ ΙΙ ἱεροῦ Πισκοκεφάλου. Οὗτος παρὰ τὴν μερικὴν ἐξάντλησιν ἐκ τῶν ἐπὶ δεκαεξαετίαν λαθραίων σκαφῶν ἀπέδωκε σημαντικὴν σειρὰν τεθραυσμένων εἰδωλίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, λατρευτῶν τῆς θεότητος, πλῆθος κεφαλῶν μετὰ περιτέχνους κοιμώσεις, καὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐσθήτων μετὰ πτυχώσεις εἰς τὰ πλάγια καὶ ἐνίοτε διακοσμήσεις καὶ τέλος σειρὰν ὁλόκληρον ὁμοιωμάτων εἰς διάφορα μεγέθη τοῦ κολοπτέρου ἐντόμου «ρινόκερος ὁ ὀρύκτης», μικρογραφικὸν ἱερὸν μετὰ διπλᾶ κέρατα εἰς σειρὰν ἐπὶ τοῦ γείσου.

Τὰ εἰδώλια εἶναι τὰ σπουδαιότερα μέχρι σήμερον εὑρεθέντα τῆς παλαιοανακτορικῆς περιόδου (ΜΜ Ι-ΙΙ), κατὰ πολὺ ἀνώτερα τῶν ἐκ Πετσοφᾶ Παλαιοκάστρου.

2) Σπουδαία μινωικὴ ἔπαυλις ἀνεκαλύφθη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σητείας-Πισκοκεφάλου, ἣτις ἀτυχῶς ἐδιχοτομήθη κατὰ τὴν

πρὸ εἰκοσαετίας περίπου κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ. Ἀνήκει εἰς τοὺς μεταβατικούς χρόνους ἀπὸ τῆς ὑστερομινωϊκῆς εἰς τὴν μεσομινωϊκὴν ἐποχὴν (περὶ τὸ 1600 π. Χ.).

Μέχρι τοῦδε ἀνεσκάφη ἡ μεγάλη κλίμαξ εἰσόδου, τὸ θυρωρεῖον μὲ δύο μικρὰ δωμάτια, τρεῖς ἀποθήκαι μὲ τινὰς πίθους κατεστραμμένους καὶ μικρὰ τινὰ διαμερίσματα. Ἡ ἔκτασις τῆς ἐπαύλεως, τῆς ὁποίας θὰ συνεχισθῆ ἡ ἀνασκαφή, φαίνεται σημαντικὴ.

3) Εἰς θέσιν Μπεράτι Πισκοκεφάλου ἀνεσκάφη ταφικὸν σπήλαιον τῶν τελευταίων μινωϊκῶν, πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν χρόνων. Ἀνευρέθη πλῆθος πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν ἀγγείων μὲ ἐνδιαφέρουσαν διακόσμησιν ἀντιπροσωπευτικὴν τοῦ ἐπαρχιακοῦ τῆς περιοχῆς Σητείας γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ σαρκοφάγος μετὰ καλύμματος, ἀλλ' ἄνευ ποδῶν μὲ διακόσμησιν σπειρῶν καὶ κυματιστῶν γραμμῶν, ἀμφοτέρωθεν μινωϊκῆς ἐποχῆς. Ἐντὸς τῆς λάρνακος ἦσαν 10 πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα ἐκ δευτέρας ταφῆς. Πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ σπηλαίου ἀνευρέθη πήλινος κάδος καὶ πίθος μινωϊκὸς μὲ κρουρὸν εἰς τὴν βάσιν του, ὅστις ἐχρησίμευσεν ἐπίσης διὰ ταφῆν. Σημαντικὸν εὔρημα εἶναι καὶ μικρὸς πήλινος ὠραιότατος ἰχθύς γεωμετρικῶν χρόνων.

Εἰς θέσιν Ρίζαν Ἀχλαδίων ἀνεκαλύφθη καὶ ἀνεσκάφη ἐν μέρει μεσομινωϊκὴ οἰκία τῆς παλαιοανακτορικῆς ἐποχῆς. Ἐνδιαφέρον εὔρημα εἶναι τμήμα πλαστικοῦ ἀγγείου παριστῶντος φορτωμένον ἡμίονον.

Τέλος εἰς θέσιν Πλατύσκινος Ἀχλαδίων ἀνεσκάφη ΥΜ III τάφος, ὁ καλύτερον διασωζόμενος ἐπὶ τῆς Κρήτης μινωϊκὸς θολωτὸς τάφος. Λυστυχῶς ἡ ἐσκαμμένη ἐκεῖ ἄμπελος παρακωλύει τὴν ἐλευθέραν ἀνασκαφήν.

*
* *

Ἐκπληροῦσα τὴν πέρυσσι δοθεῖσαν υπόσχεσιν αὐτῆς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἤλθεν ἐφέτος γενναῖα ἐπίκουρος εἰς τὸ

Κράτος εἷς τε ἔργα ἀναστήλωσεως καὶ εἷς ἐπισκευὰς μουσείων καὶ κατασκευὰς φυλακείων.

Ἄνεφερα ἤδη ἐν παρόδῳ ἀνωτέρω τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἀναστήλωσιν τῆς μητροπόλεως τῶν Σερρών καὶ τῶν κιόνων τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Βραυρῶνος. Εἰς ταύτας πρέπει νὰ προστεθῶσιν 1) ἡ στερέωσις τῶν περιφῆμων ψηφιδωτῶν τοῦ 11ου αἰῶνος τῆς Νέας Μονῆς Χίου, εἷς ἣν πλὴν τοῦ γραμματέως ἐπεστάτησε καὶ ὁ ἔφορος βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Χατζηδάκις 2) ἡ ἀνακατασκευὴ τῶν προεδριῶν καὶ τῶν κλιμάκων τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ 3) ἡ ἀναστήλωσις τοῦ κυκλικοῦ ταφικοῦ περιβόλου τῶν Μυκηνῶν, τοῦ τε ἐντὸς καὶ τοῦ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως.

4) Ὁ καθαρισμὸς τῶν ἐξόχων, ἑλληνιστικῆς τεχντροπίας ψηφιδωτῶν τοῦ Ε' αἰῶνος τοῦ ἡμισφαιρικοῦ θόλου τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν ὁποίων πλεῖστα ἔγχρωμα εἰς φυσικὸν μέγεθος ἀντίγραφα ἐξετελέσθησαν καὶ θέλουσι μὲν ὀλίγον ἐκτεθῆ καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ

5) Ἡ μερικὴ ἀναστήλωσις τῶν κελίων τῆς Μονῆς Καισαριανῆς.

Ἐνήργησεν ἐπίσης ἡ Ἑταιρεία δαπάναις αὐτῆς:

- 1) τὴν ἐπισκευὴν τῆς στέγης τοῦ Μουσείου Χαιρωνείας
- 2) τὴν ἐπισκευὴν τοῦ Μουσείου τῆς Ἐπιδαύρου
- 3) τὴν στέγασιν τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς Μήλου
- 4) τὴν ἐπισκευὴν καὶ διαρρύθμισιν τοῦ Μουσείου Μυστρά καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Ἀγίας Σοφίας
- 5) τὴν κατασκευὴν ἀρχαιολογικοῦ φυλακείου ἐν Δωδώνῃ
- 6) τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν τοῦ φυλακείου τῆς Τίρυνθος
- 7) τὴν κατασκευὴν προθηκῶν τῶν πηλίνων ἀντικειμένων εἷς τινα διαμερίσματα τῆς νέας πτέρυγος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου καὶ τέλος

8) μουσειακὰς ἐργασίας ἐν Ἀκροπόλει.

Διὰ τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας ἀναστήλωσεως καὶ ἐπισκευῆς μουσείων ἐδαπάνησεν ἡ Ἑταιρεία 617 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀρτιωτέραν μόρφωσιν τοῦ τε ἀνωτέρου καὶ τοῦ κατωτέρου ἐπιστημονικοῦ ἀρχαιολογικοῦ προσωπικοῦ ἐμερίμνησεν ἐφέτος ἡ Ἐταιρεία διαθέσασα τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 76 ἑκατομμυρίων δι' ἐκπαιδευτικὰ ταξίδια τῶν ἐφόρων καὶ τῶν ἐπιμελητῶν ἀρχαιοτήτων ἀνά τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑσπερίαν. Ἐχει δὲ τὴν ἀπόφασιν, ὅπως τὴν φροντίδα ταύτην ἐξακολουθήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως κατόρθωμα τῆς Ἐταιρείας, ἀληθῆς Ἡράκλειος ἄθλος, ὑπῆρξεν ἐφέτος ἢ ἀπὸ μακροῦ ἐπιχειρουμένη ἄλλ' οὐδέποτε κατορθουμένη ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τοῦ Μυστρᾶ τῶν ἐνοικουσῶν 30 περίπου οἰκογενειῶν, ἐπιτευχθεῖσα τέλος δι' ἀπαλλοτριώσεως τῶν οἰκιῶν αὐτῶν ἀντὶ τιμῆματος ἐνὸς δισεκατομμυρίου καὶ διακοσίων ἑκατομμυρίων δραχμῶν, καταβληθέντος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Κατωρθώθη δ' ἡ ἀπομάκρυνσις αὕτη τῶν οἰκογενειῶν τοῦ Μυστρᾶ διὰ τῶν ἀόκνων ἐνεργειῶν τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Ἐταιρείας κ. Π. Πουλίτσα, ἐφ' ᾧ καὶ χάριτας αὐτῷ μεγάλας ὀφείλει τό τε Συμβούλιον τῆς Ἐταιρείας καὶ μετ' αὐτοῦ σύμπας ὁ πονῶν διὰ τὴν εὐπρέπειαν τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Μυστρᾶ ἐπιστημονικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς κόσμος.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε, Κυρίαί καὶ Κύριοι, τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1952, ἔργον θετικὸν καὶ πολυμερές, ἀποδεικνύον τρανῶς πόσον ἐκτὸς τῶν πραγμάτων εὐρίσκονται οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ Ἐταιρεία ἀδρανεῖ ἀποθησαυρίζουσα ἀπλῶς τὰς ἐκ τοῦ Λαχείου προσόδους αὐτῆς, ἐν ᾧ ὅλως τοῦναντίον ἀξιοποιεῖ τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ἐπιτελοῦσα ἔργον οὐ μόνον θεωρητικὸν ἐπιστημονικὸν ἀλλὰ καὶ πρακτικόν, καὶ δι' ἀποκαλύψεως τῶν ἐθνικῶν θησαυρῶν ἐρχομένη ἐπίκουρος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Κράτος, ὅπου τοῦτο δὲν δύναται οἰκονομικῶς νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνάγκας.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἐταιρείας, Κύριοι, εἶναι κοινὴ ὑπόθε-

σις ὁλοκλήρου τοῦ Ἔθνους, πρὸς δόξαν τοῦ ὁποίου κατατείνουσι πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτῆς· διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἶναι ἀξία πάσης ἐνισχύσεως καὶ συμπαθείας.

ΑΝΑΣΤ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ